

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง บทบาทและคุณธรรมของเศรษฐีในสมัยพุทธกาลและในสมัยปัจจุบัน
ครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์คือ

- 1 เพื่อศึกษาบทบาทด้านต่างๆ ของเศรษฐีในสมัยพุทธกาลและในสมัยปัจจุบัน
- 2 เพื่อศึกษาคุณธรรมที่เกี่ยวข้องกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาของเศรษฐี
ในสมัยพุทธกาลและในสมัยปัจจุบัน
- 3 เพื่อเปรียบเทียบบทบาทด้านต่างๆ และคุณธรรมทางพระพุทธศาสนา ระหว่าง
เศรษฐีในสมัยพุทธกาลและในสมัยปัจจุบัน

สรุปผลการวิจัย

1 บทบาทของเศรษฐีในสมัยพุทธกาลและในสมัยปัจจุบันด้านสังคม
และสังคมสงเคราะห์

1.1 บทบาททางด้านสังคม

1.1.1 การช่วยเหลือผู้ประสบภัยพิบัติต่างๆ

ผลการศึกษาวิจัยด้านนี้สรุปได้ว่า เศรษฐีในสมัยพุทธกาลและในสมัยปัจจุบัน
ได้ให้การช่วยเหลือผู้ประสบภัยพิบัติต่างๆ เป็นอย่างดี เศรษฐีในสมัยพุทธกาล เช่น
โฆสกเศรษฐี ช่วยเหลือนางสามาวดีที่ครอบครัวโดนอหิวาตกโรคระบาด ทำให้บิดาและมารดาของ
นางซึ่งเป็นเศรษฐีเพื่อนต่างเมืองกับโฆสกเศรษฐีเสียชีวิต โดยโฆสกเศรษฐีได้รับนางสามาวดีไว้
เป็นบุตรบุญธรรม (สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส, 2544 : 14 – 25) อนาถ
บิณฑิกเศรษฐี ช่วยนายกาฬกรณที่กลายเป็นคนตกยาก ไม่สามารถจะหาเลี้ยงชีวิตได้ โดยให้ทุน
ไปช่วยเขาได้หาเลี้ยงชีพ (รังษี สุทนต์, 2544 : 100 -101) นางวิสาขามหาอุบาสิกา ได้ช่วยเหลือนาง
ภิกษุณีรูปหนึ่งที่ถูกตั้ง ข้อกล่าวหาว่าตั้งครรภ์ในขณะที่มาบวช นางวิสาขาได้ตรวจดูมือ เท้า สะดือ
และท้องของนางภิกษุณีรูปนั้น นับเดือน และวัน จึงทราบว่านางภิกษุณีรูปนั้นได้ตั้งครรภ์มาตั้งแต่
สมัยก่อนบวชเป็นนางภิกษุณีแล้ว จึงทำให้นางภิกษุณีรูปนั้นหลุดพ้นจากข้อกล่าวหาที่ไม่เป็นธรรม
นั้นได้ และตั้งใจปฏิบัติธรรมต่อไป (พระมหาชัยวัฒน์ สิงห์โงน, 2541 : 110)

ส่วนเศรษฐกิจในสมัยปัจจุบันที่ทำการศึกษาวิจัยทั้ง 3 ท่าน คือ ชิน โสภณพนิช เทียม โชควัฒนา และบุญยง ว่องวานิช ได้ให้การช่วยเหลือผู้ประสบภัยพิบัติต่าง ๆ ในประเทศไทย เช่น ช่วยเหลือชาวบ้านที่ถูกอัคคีภัย อุทกภัย วาตภัย และภัยแล้งรบกวน ได้ก่อตั้งมูลนิธิต่างๆ ขึ้นมาเพื่อนำดอกผลมาใช้ในการบริจาคทำคุณประโยชน์ให้แก่สังคม โดยบริจาคผ่านทางมูลนิธิสภาอากาศไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์บ้าง บริจาคเป็นการส่วนตัวบ้าง และบริจาคผ่านองค์กรต่างๆ ของภาครัฐบ้าง

1.1.2 ด้านการมอบทุนการศึกษาแก่นักเรียนที่เรียนดีแต่ยากจน หรือมอบทุนเนื่องในโอกาสต่างๆ

จากการศึกษาด้านนี้สรุปได้ว่า เศรษฐีในสมัยพุทธกาลไม่พบว่ามีการมอบทุนการศึกษาแก่นักเรียนที่เรียนดีแต่ยากจน หรือมอบทุนเนื่องในโอกาสต่างๆ เช่น ครบรอบวันเกิด หรือครบรอบปีวันตาย เป็นต้น ไว้เป็นลายลักษณ์อักษรเป็นหลักฐานอ้างอิง จะมีก็แต่ การส่งและการมอบทุนเป็นค่าใช้จ่ายให้กับลูกชายหรือคนในสกุลไปเล่าเรียนศิลปวิทยาในสำนักศึกษาปาโมกข์ที่มีชื่อเสียงบ้างเท่านั้น

ส่วนเศรษฐกิจในสมัยปัจจุบันทั้ง 3 ท่าน ได้มอบทุนการศึกษาแก่นักเรียนที่เรียนดีแต่ยากจน และมอบทุนการศึกษาเนื่องในโอกาสต่างๆ เป็นประจำทุกปี โดยจะให้คณะกรรมการมูลนิธิที่ท่านเหล่านั้นได้ก่อตั้งขึ้น เป็นผู้พิจารณาอนุมัติในการให้ทุน ตัวอย่างของมูลนิธิที่เศรษฐีทั้ง 3 ท่านตั้งขึ้นเพื่อช่วยเหลือด้านนี้ คือ มูลนิธิโสภณพนิช ของนายชิน โสภณพนิช มูลนิธิโชควัฒนา ของนายเทียม โชควัฒนา และมูลนิธิว่องวานิช ของดร.บุญยง ว่องวานิช เป็นต้น

1.1.3 ด้านการช่วยเหลือกิจการต่างๆ ทั้งของภาครัฐและเอกชน

ด้านการช่วยเหลือกิจการต่างๆ ทั้งของภาครัฐและเอกชนนั้น สรุปได้ว่า เศรษฐีในสมัยพุทธกาลทั้ง 3 ท่าน จะช่วยเหลือด้านเศรษฐกิจของบ้านเมือง โดยการทำการค้าขายกับต่างเมืองเพื่อนำรายได้เข้าเมืองของตน ช่วยให้คำปรึกษาด้านเศรษฐกิจแก่พระราชา ประเด็นนี้ยกเว้นนางวิสาขามหาอุบาสิกาคนเดียว เพราะนางเป็นผู้หญิง ซึ่งตามธรรมเนียมสมัยก่อนกษัตริย์จะไม่ให้ความสำคัญกับผู้หญิงในด้านนี้ อีกประเด็นคือการเก็บภาษีจากหมู่บ้านด้วยของตน ส่งบำรุงคลังหลวง และการสร้างเหรียญประจำตระกูลมาใช้แลกเปลี่ยนในการค้าขาย และธุรกิจอื่นๆเหมือนเงินตราที่ใช้ในปัจจุบัน

ส่วนเศรษฐกิจในสมัยปัจจุบัน ได้ช่วยเหลือกิจการต่างๆ ทั้งของภาครัฐและเอกชนหลายด้านด้วยกัน เช่น ด้านการเป็นที่ปรึกษาด้านเศรษฐกิจให้กับหน่วยงานทั้งของรัฐและเอกชน การจ่ายภาษีอากรจากการทำธุรกิจของตนคืนแก่รัฐ ด้านการช่วยเหลือการเงินและสิ่งของแก่มูลนิธิ

สมาคม หรือสถานสงเคราะห์ต่างๆ ทั้งของภาครัฐและเอกชน เป็นต้น

1.2 ด้านสังคมสงเคราะห์

1.2.1 การสงเคราะห์แก่ญาติพี่น้อง

จากการศึกษาวิจัยด้านนี้สรุปได้ว่า เศรษฐีในสมัยพุทธกาลได้ให้การสงเคราะห์แก่ญาติพี่น้องของตนเป็นอย่างดี เช่น โฆสกเศรษฐี ได้ให้การช่วยเหลือนางสามาวดี (พงศพันธ์ จันทรวราทิศย์, 2522 : 127 – 128) อนาถบิณฑิกเศรษฐี ได้ให้การช่วยเหลือนายกาละ ผู้เป็นบุตรของท่าน จากการเป็นคนไม่ชอบฟังธรรมของพระบรมศาสดา จนได้มาฟังและบรรลุเป็นโสดาบันบุคคล (รังษี สุทนต์, 2544 : 88 – 89) และนางวิสาขามหาอุบาสิกา ได้ให้การสงเคราะห์เศรษฐีผู้เป็นบิดาของสามี จากคนที่เปี่ยมมัจฉาปฏิญญินับถือแต่พวกปริพาชกให้กลับมาเป็นสัมมาปฏิญญินับถือพระบรมศาสดาแทน (สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส, 2544 : 67 - 68)

ส่วนเศรษฐีในสมัยปัจจุบัน ได้ให้การสงเคราะห์ญาติพี่น้องของตนเหมือนกัน เช่น ส่งเสริมให้ได้ศึกษาเล่าเรียนจนจบระดับสูงสุดในสาขาต่างๆ แล้วกลับมาช่วยเหลืองานประจำตระกูลของตนๆ เป็นต้นว่า ธนาคารกรุงเทพ จำกัด (มหาชน) ของตระกูลโสภณพิณิช บริษัทสหพัฒน์ปิโตรเลียม จำกัด (มหาชน) ของตระกูลโชควัฒนา และบริษัทอังกฤษตรางู จำกัด ของตระกูลว่องวานิช นอกจากนี้ก็ยังสนับสนุนให้ไปขยายกิจการทางธุรกิจสาขาต่างๆ ในรูปแบบของบริษัทในเครืออีกด้วย นี่เป็นการสงเคราะห์กันด้วยวัตถุ คือการสงเคราะห์แบบทางคติโลก

แต่ที่น่าสนใจคือ ตระกูลว่องวานิช ของ ดร.บุญยง ว่องวานิช จะเน้นการสงเคราะห์ญาติพี่น้องของตนด้วยหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาด้วย โดยการสร้างศูนย์ปฏิบัติธรรมขึ้นในบริษัทของตนเอง แล้วเชิญวิทยากรที่มีชื่อเสียงทางด้านการอบรมธรรมะ มาช่วยอบรมธรรมะทั้งในแนวทฤษฎีและภาคปฏิบัติแก่ครอบครัว พนักงานในบริษัท ตลอดจนผู้ที่สนใจทั่วไปได้มาร่วมด้วย นอกเหนือจากการฝึกฝนอบรมให้บุตรหลานของตนได้ดัดบาตรไหว้พระ สวดมนต์เช้า-เย็น นั่งสมาธิ และอบรมธรรมะสั้นๆ เป็นประจำทุกวัน เพื่อให้บุตรหลานได้ซึมซับหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวัน เช่น ความกตัญญูกตเวที ทิศ 6 เบญจศีล และหลักไตรลักษณ์ เป็นต้น (อนุรุท ว่องวานิช, 2548)

1.2.2 การสงเคราะห์แก่บริวารและผู้ใต้บังคับบัญชา

จากการศึกษาวิจัยด้านนี้สรุปได้ว่า เศรษฐีในสมัยพุทธกาลได้ให้การสงเคราะห์แก่บริวารและผู้ใต้บังคับบัญชาของตนอย่างไม่ขาดตกบกพร่องในหน้าที่ของความเป็นเศรษฐี โดยจะให้การสงเคราะห์แก่บริวารและผู้ใต้บังคับบัญชาของตนเองเป็นอย่างดีในทุกๆ ด้าน ไม่ว่าจะเป็นด้านหน้าที่การงาน ที่อยู่อาศัย อาหารการกิน ยารักษาโรค หรือแม้แต่ทรัพย์สินเงินทอง

เศรษฐีในสมัยพุทธกาล เช่น โสสกเศรษฐี ส่งเสริมให้นางสามาวดีได้อภิเษกสมรสกับพระเจ้าอุเทนเจ้าเมืองโกสัมพี (พงศัพัตน์ จันทรวาทิตย์, 2522 : 127– 128) อนาถบิณฑิกเศรษฐีได้สงเคราะห์หญิงรับใช้คนหนึ่งชื่อว่าปุลณณาให้บวชเป็นนางภิกษุณี และปฏิบัติธรรมจนสำเร็จพระอรหัตผล (สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส, 2544 : 343)

เศรษฐีในสมัยปัจจุบัน เช่น ชิน โสภณพนิช ได้แต่งตั้งให้นายบุญชู โรจนเสถียร ผู้ที่มีความชำนาญและมีความรู้ทางด้านบัญชี เป็นสมุหบัญชี แล้วเลื่อนตำแหน่งเป็นผู้ช่วยผู้จัดการ เป็นกรรมการรองผู้จัดการใหญ่ และเป็นกรรมการผู้จัดการใหญ่ (ชาติรี โสภณพนิช, 2548) เทียม โชควัฒนา ได้เชิญนายคำหรี ดารกานนท์ ผู้เป็นน้องภรรยา ซึ่งเคยมีความผูกพันกันมาก่อน ให้เป็นผู้ดูแลและส่งซื้อสินค้าจากประเทศญี่ปุ่นในนาม บริษัท เกียวโกะ จำกัด (บุญเกียรติ โชควัฒนา, 2548) บุญยง ว่องวานิช ได้เชิญ ดร.ไชยฉพล อัครศุกเศรษฐี และอาจารย์เรณู ทัศนรงค์ มาช่วยเป็นวิทยากรประจำที่มูลนิธิว่องวานิช และธรรมสถานว่องวานิช เพื่อให้การอบรมธรรมะแก่ผู้ที่สนใจทุกเพศทุกวัย (อนรรฐ ว่องวานิช, 2548)

1.2.3 การสงเคราะห์แก่ผู้ยากไร้

จากการศึกษาวิจัยในด้านนี้สรุปได้ว่า เศรษฐีในสมัยพุทธกาลและในสมัยปัจจุบันได้ส่งเสริมการสงเคราะห์แก่ผู้ยากไร้เป็นอย่างดี เศรษฐีในสมัยพุทธกาลจะเน้นการสร้างโรงงานและสละทรัพย์สินของตนเพื่อให้ทานแก่คนจน คนเดินทางไกล และผู้ยากไร้ เป็นประจำทุกวัน

ส่วนเศรษฐีในสมัยปัจจุบัน แม้จะไม่ได้สร้างโรงงานและสละทรัพย์สินของตนเพื่อให้ทานแก่คนจน คนเดินทางไกล และคนยากไร้ เป็นประจำทุกวันเหมือนกับเศรษฐีในสมัยพุทธกาล แต่จะช่วยเหลือแก่ผู้ยากไร้ที่ประสบกับภัยต่างๆ เช่น อัคคีภัย วิกฤติ อุทกภัย แผ่นดินไหว หรือภัยแล้ง เป็นต้น เป็นประจำทุกปี

1.2.4 การสงเคราะห์แก่โรงพยาบาลและมูลนิธิต่างๆ

จากการศึกษาวิจัยด้านนี้สรุปได้ว่า เศรษฐีในสมัยพุทธกาลนั้น จากการศึกษารายละเอียดของหมอชีวกโกมารภัจแล้ว ผู้วิจัยพอจะสรุปได้ว่า การแพทย์ในสมัยพุทธกาลใช้วิธีการรักษาแบบแพทย์แผนโบราณ ผู้ที่เข้ารับการรักษาจะจ่ายเงินเป็นค่าตอบแทนเหมือนปัจจุบัน และไม่พบว่าเศรษฐีในสมัยพุทธกาลทั้ง 3 ท่านที่ทำการวิจัยในครั้งนี้ช่วยเหลือด้านอื่นๆ เช่น ด้านการสร้างสถานพยาบาล ด้านเครื่องมือทางการแพทย์ หรือการตั้งมูลนิธิเพื่อช่วยเหลือคนที่เจ็บป่วยเลย ซึ่งแตกต่างกับเศรษฐีในสมัยปัจจุบันนี้ ที่การแพทย์มีความทันสมัยและช่วยกันบริจาคเงินสร้างตึก และเครื่องมือทางการแพทย์ให้กับโรงพยาบาลต่างๆ

เศรษฐีในสมัยปัจจุบัน ถึงแม้ว่าจะมีมูลนิธิเป็นของประจำตระกูลตัวเองแล้ว ยังให้การช่วยเหลือสงเคราะห์โรงพยาบาลและมูลนิธิต่างๆ เป็นประจำ เช่น สร้างเครื่องมือแพทย์

ให้กับโรงพยาบาลศิริราช โรงพยาบาลรามาริบัติ โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ และโรงพยาบาล
อื่นๆ อีก บริจาคสร้างอาคารผู้ป่วยนอกและผู้ป่วยในให้กับโรงพยาบาลต่างๆ อีกทั้งยังบริจาค
ช่วยเหลือแก่มูลนิธิต่างๆ ทั้งของราชการ และของเอกชน เป็นต้นว่า มูลนิธิสายใจไทย
มูลนิธิแม่ฟ้าหลวง มูลนิธิปอเต็กตึ๊ง มูลนิธิร่วมกตัญญู มูลนิธิ 5 ธันวาคมหาราช มูลนิธิคนตาบอด
เป็นประจำทุกปี

ที่เด่นที่สุดในด้านนี้ของเศรษฐีในยุคปัจจุบันคือ ดร.บุญยง ว่องวานิช ที่ได้สร้าง
ตึกศูนย์ป้องกันและรักษาโรคมะเร็งที่ทันสมัยที่สุดในปัจจุบัน ชื่อว่า “ตึก ล้วน – เพิ่มพูน
ว่องวานิช” เพื่อมอบให้กับสภากาชาดไทย โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ (อนุรุช ว่องวานิช, 2548)

2 บทบาทของเศรษฐีด้านพระพุทธศาสนา

2.1 ด้านการบริจาคทาน

2.1.1 การอุปถัมภ์บำรุงพระภิกษุสงฆ์ในพระพุทธศาสนา

จากการศึกษาวิจัยในด้านการอุปถัมภ์บำรุงพระภิกษุสงฆ์ในพระพุทธศาสนา
ของเศรษฐีในสมัยพุทธกาลและในสมัยปัจจุบันนี้ สรุปได้ว่า

เศรษฐีในสมัยพุทธกาล ให้การอุปถัมภ์บำรุงพระภิกษุสงฆ์ในพระพุทธศาสนา
เป็นอย่างดี เช่น โฆสกเศรษฐี ได้ถวายภัตตาหารแก่พระภิกษุสามเณรเป็นประจำ ถวายสิ่งของ
เครื่องใช้และยารักษาโรค และที่สำคัญคือการสร้างวัดโฆสิตาราม (สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรม
พระยาวชิรญาณวโรรส, 2544 : 65) อนาถบิณฑิกเศรษฐี ผู้ที่ได้รับการยอมรับให้เป็นผู้เลิศทางด้าน
การบริจาคทานในฝ่ายอุบาสิก เพราะได้ถวายภัตตาหารแก่พระภิกษุสามเณรเป็นประจำ ถวาย
สิ่งของเครื่องใช้และยารักษาโรค และที่สำคัญคือการเสียสละทรัพย์ของตนเองเป็นจำนวนมหาศาล
ในการสร้างวัดเชตะวันมหาวิหาร (สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส, 2544 : 17)
นางวิสาขา มหาอุบาสิกา เป็นเศรษฐีคนสำคัญในสมัยพุทธกาลที่ได้รับการยกย่องจากพระพุทธเจ้า
ให้เป็นผู้เลิศหรือเป็นเอกทัศกะทางด้านการบริจาคทานในฝ่ายอุบาสิกา เพราะได้ถวายภัตตาหารแก่
พระภิกษุสามเณรเป็นประจำ ถวายสิ่งของเครื่องใช้และยารักษาโรค ที่สำคัญคือการเสียสละทรัพย์
ของตนเองเป็นจำนวนมหาศาลในการสร้างวัดบุพพารามมหาวิหาร (สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรม
พระยาวชิรญาณวโรรส, 2544 : 108)

ส่วนเศรษฐีในสมัยปัจจุบัน ได้สละทรัพย์เพื่อถวายเป็นภัตตาหาร ถวายสิ่งของ
เครื่องใช้และเครื่องบริโภคน้ำดื่มเป็นประจำแก่พระภิกษุสามเณรตามวัดต่างๆ เนื่องในโอกาสต่างๆ เช่น
ครบรอบวันเกิด วันสำคัญทางพระพุทธศาสนาเป็นประจำ หรือถวายผ้ากฐินพระราชทานโดยเสด็จ
เป็นพระราชกุศลแก่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ให้กับพระอารามหลวงเป็นประจำทุกปี

ที่เด่นชัดที่สุดของเศรษฐีในสมัยปัจจุบัน คือ ดร.บุญยง ว่องวานิช อดีตประธาน

ยุวพุทธิกสมาคมแห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์ นอกจากได้สละทรัพย์กระทำกิจ เหมือน เศรษฐีอีก 2 ท่านแล้ว ยังได้สร้างศูนย์บรมจริยธรรมและปฏิบัติกรรมฐานทั้งที่จังหวัด สมุทรปราการ และจังหวัดน่าน เป็นวิทยากรรับเชิญไปบรรยายธรรมในสถานที่ต่างๆ อีกทั้งยังได้ อุทิศตนเข้ามาอุปสมบทถวายออกในพระพุทธศาสนาไปตลอดชีวิตด้วย (อนุรุท ว่องวานิช, 2548)

2.1.2 การจัดสร้างและซ่อมแซมศาสนวัตถุต่างๆ ให้กับวัด ในพระพุทธศาสนา

จากการศึกษาวิจัยด้านนี้สรุปได้ว่า เศรษฐีในสมัยพุทธกาลและในสมัยปัจจุบัน ได้สละทรัพย์เพื่อทำการจัดสร้างและซ่อมแซมศาสนวัตถุต่างๆ ให้กับวัดในพระพุทธศาสนาเช่นกัน โดยในส่วนของเศรษฐีในสมัยพุทธกาลนั้น เมื่อถึงแม้ว่าในธรรมบท จะไม่กล่าวถึง การบูรณะ ซ่อมแซมศาสนวัตถุต่างๆ ของวัดที่สร้างขึ้นมาก่อนหรือวัดอื่นๆ เป็นหลักฐานยืนยันที่ชัดเจน แต่จากการศึกษาค้นคว้าของผู้วิจัยเองสันนิษฐานว่า เมื่อได้สร้างวัดขึ้นมาแล้ว ต้องทำนุบำรุงและ ซ่อมแซมศาสนวัตถุต่างๆ ที่ชำรุดทรุดโทรมให้มีความแข็งแรงและสวยงามเหมือนเดิม ซึ่งเศรษฐี ทั้ง 3 ท่านต่างก็ได้สร้างวัดที่มีชื่อเสียงและมีความสวยงามขึ้นเพื่อถวายแด่พระบรมศาสดา ดังนี้ โฆ สกเศรษฐี สร้างวัดโฆสิตาราม (สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณ วโรต, 2544 : 65) อนาถบิณฑิกเศรษฐี สร้างวัดเขตวันมหาวิหาร (สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรต , 2544 : 17) วิสาขมหาอุบาสิกา สร้างวัดบุพพารามมหาวิหาร (สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระ ยาวชิรญาณวโรต, 2544 : 108)

ในส่วนของเศรษฐีในสมัยปัจจุบัน ถึงแม้ว่าจะไม่ได้สร้างวัดเป็นวัดเหมือนกับเศรษฐี ในสมัยพุทธกาล แต่ได้สละทรัพย์เพื่อการทำนุบำรุงและซ่อมแซมศาสนวัตถุให้กับวัดต่างๆ อาทิ เช่น ชิน โสภณพนิช ให้การทำนุบำรุงวัดบวรนิเวศวิหาร วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม วัดราช บพิธสถิตมหาสีมาราม รวมทั้งช่วยเหลือทางด้านการศึกษา การสาธารณสงเคราะห์ให้กับวัดอื่นๆ อีกด้วย เทียม โชควัฒนา ให้การทำนุบำรุงวัดสัมพันธวงศ์ วัดหัวลำโพง วัดมหาธาตุ วัดเทพศิรี นทรवास รวมทั้งช่วยเหลือทางด้านการศึกษา การสาธารณสงเคราะห์ให้กับวัดอื่นๆ อีกด้วย บุญ ยง ว่องวานิช ให้การทำนุบำรุงกับวัดต่างๆ โดยมีได้เจาะจงมากมาย

2.1.3 การจัดตั้งมูลนิธิและสมาคมต่างๆ

จากการศึกษาวิจัยด้านนี้สรุปได้ว่า เศรษฐีในสมัยพุทธกาลและสมัยปัจจุบัน ได้จัดตั้งมูลนิธิและสมาคมต่างๆ ขึ้น เพื่อช่วยเหลือสังคม พระพุทธศาสนา และราชสำนัก ดังนี้

เศรษฐีในสมัยพุทธกาล ได้ก่อตั้งมูลนิธิและโรงพยาบาลของตนขึ้นมา เพื่อสละทรัพย์ ถวายทานแด่พระภิกษุ สามเณร และช่วยเหลือคนเดินทางไกลและผู้ยากไร้เป็นประจำทุกวัน

เศรษฐีในสมัยปัจจุบันนั้น ชิน โสภณพนิช ได้ก่อตั้งมูลนิธิชิน โสภณพนิช

เทียม โชควัฒนา ได้ก่อตั้งมูลนิธิเทียม โชควัฒนา และบุญยง ว่องวานิช ได้ก่อตั้งยุวพุทธิกมูลนิธิ มูลนิธิสรรพรรณิต และมูลนิธิว่องวานิช เพื่อต้องการช่วยเหลือทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา เพื่อต้องการส่งเสริมคนดีมีคุณธรรมและทำคุณประโยชน์แก่สังคม เพื่อต้องการช่วยเหลือเด็กนักเรียนที่เรียนดีแต่ยากจน และเพื่อช่วยผู้ที่ประสบภัยพิบัติต่างๆ โดยมีคณะกรรมการมูลนิธิ ของแต่ละท่านเป็นผู้ดูแล

2.2 ด้านการรักษาศีลและเจริญภาวนา

จากการศึกษาวิจัยด้านนี้ของเศรษฐีในสมัยพุทธกาลและสมัยปัจจุบัน สรุปได้ว่า

เศรษฐีในสมัยพุทธกาลทั้ง 3 ท่าน เมื่อถึงวันพระหรือวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาจะพากันรักษาศีล 5 หรือเบญจศีล และอุโบสถศีล หรือศีล 8 เป็นประจำ อีกทั้งยังชักชวนลูกหลานและบริวารของตนๆ ให้รักษาศีล 5 ตามด้วย

เศรษฐีในสมัยปัจจุบัน 2 ท่านแรก คือ ชิน โสภณพนิช และเทียม โชควัฒนา จะรักษาเฉพาะศีล 5 หรือเบญจศีลในวันพระอุโบสถ และวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา เช่น วันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา วันอาสาฬหบูชา และวันเข้าพรรษา ส่วนบุญยง ว่องวานิช ก่อนที่ยังไม่ได้เข้ามาอุปสมบทเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนา ได้รักษาเฉพาะศีล 5 หรือเบญจศีล เหมือนกับเศรษฐีทั้ง 2 ท่าน แต่เมื่อเข้ามาอุปสมบทในพระพุทธศาสนาแล้วได้รักษาศีลของพระภิกษุ คือ ศีล 227 ข้อ แทน นอกจากนี้เศรษฐีทั้ง 3 ท่านมักจะใช้เวลาว่างศึกษาและอ่านหนังสือธรรมะของท่านอาจารย์ต่างๆ เช่น ท่านพุทธทาส ท่านเจ้าคุณหลวงพ่อบัญญา และท่านเจ้าคุณพระพยอม เป็นประจำ

3 บทบาทของเศรษฐีที่มีต่อพระมหากษัตริย์และราชสำนัก

จากการศึกษาวิจัยของเศรษฐีในสมัยพุทธกาลและในสมัยปัจจุบันสรุปได้ว่า

โสมสกเศรษฐี ได้ช่วยเหลือพระเจ้าพิมพิสารเจ้าเมืองราชคฤห์ แคว้นมคธ ผู้ซึ่งแต่งตั้งให้ตนได้ดำรงตำแหน่งเศรษฐีประจำเมืองแทนเศรษฐีผู้เป็นบิดา ด้วยการช่วยเหลือภานี อากร และเป็นที่ปรึกษาด้านเศรษฐกิจให้กับพระมหากษัตริย์ (พงศัพัตน์ จันทรวราทิตย์, 2522 : 26-27) อนาถบิณฑิกเศรษฐี ได้เก็บภาษีที่แคว้นกาสีซึ่งขึ้นกับแคว้นโกศล เพื่อนำเข้าไปถวายแด่พระเจ้าปเสนทิโกศล ผู้ปกครองแคว้นโกศล และยังทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษาด้านเศรษฐกิจให้กับพระองค์อีกด้วย (รังษี สุทนต์, 2544 : 82)

วิสาขามหาอุบาสิกา กลับไม่เป็นที่นับถือและได้รับการให้ความสำคัญจากพระเจ้าปเสนทิโกศลมากนัก เพราะในธรรมบทไม่ได้กล่าวถึงบทบาทด้านนี้ของนางวิสาขालย ผู้วิจัยคิดว่าน่าจะเป็นเพราะสตรียังไม่มียุทธในการรับราชการ เพราะยังไม่ค่อยได้รับการศึกษาและไม่พบว่ามียุทธไปศึกษาศิลปวิทยาที่กรุงตักสิลา แต่จากเรื่องราวในราชสำนักจะพบว่ามียุทธ

ฝ่ายนาฏศิลป์คอยถวายการบำรุงบำเรอ เช่น ในคัมภีร์วิมานวัตตอรรถกถา พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทยเล่มที่ 22 ข้อ 142 (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539 : 90) ว่า นางสิริมา มีตำแหน่งเป็นนางสนมของพระเจ้าพิมพิสาร คอยแสดงนาฏลีลาพ้อนรำขับร้องถวายพระเจ้าพิมพิสาร เช่นเดียวกันกับนางนาฏศิลป์ในสมัยอยุธยาและรัตนโกสินทร์ของไทยเรา

เศรษฐกิจในสมัยปัจจุบันได้ให้การช่วยเหลือราชสำนักมากมาย เช่น การทูลเกล้าฯ ถวายปัจจัยและสิ่งของโดยเสด็จพระราชกุศลแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ภูมิพลอดุลยเดช สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ฯ และพระบรมวงศานุวงศ์ เนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา 5 ธันวาคมหาราชวันแม่แห่งชาติ 12 สิงหาคม ของทุกปี มูลนิธิราชประชานุเคราะห์ในพระบรมราชูปถัมภ์ มูลนิธิชัยพัฒนา มูลนิธิภูมิพลโลกิกขุ มูลนิธิสายใจไทย มูลนิธิ 5 ธันวาคมหาราช มูลนิธิแม่ฟ้าหลวง มูลนิธิสมเด็จพระย่า สภาอากาศไทย และโดยเสด็จพระราชกุศลตามพระอัยยาศัย

4 คุณธรรมของเศรษฐกิจในสมัยพุทธกาลและในสมัยปัจจุบัน

4.1 สังคหัตถุธรรม

จากการศึกษาวิจัยสรุปได้ว่า เศรษฐีในสมัยพุทธกาลและในสมัยปัจจุบันมีคุณธรรมทางด้านสังคหัตถุธรรม คือ ธรรมเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจคน ครบทั้ง 4 ประการคือ ทาน การให้ การเสียสละ ปิยวาจา การพูดจาที่ไพเราะ อุตถจริยา การประพฤติประโยชน์ และสมานัตตตา การวางตนเสมอต้นเสมอปลาย มีความจริงใจต่อทุกๆ คน

4.2 ทิฏฐุชัมมิกัตถประโยชน์

จากการศึกษาวิจัยสรุปได้ว่า เศรษฐีในสมัยพุทธกาลและในสมัยปัจจุบันมีคุณธรรมทางด้านทิฏฐุชัมมิกัตถประโยชน์ คือ ธรรมที่ให้ประโยชน์ในปัจจุบัน ครบทั้ง 4 ประการ คือ อุฏฐานสัมปทา เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยความเพียร หรือมีความเพียรพยายาม อารักขสัมปทา เป็นผู้รู้จักรักษาทรัพย์สมบัติที่ตนแสวงหามาได้ กัลยาณมิตตตา เป็นผู้รู้จักคบมิตร หรือคบแต่สัตบุรุษ และสมชีวิตา เป็นผู้รู้จักและเข้าใจวิธีการดำรงชีวิตของตนและพวกพ้อง มีความเป็นอยู่ที่เหมาะสมกับฐานะของตน

4.3 ฆราวาสธรรม

จากการศึกษาวิจัยสรุปได้ว่า เศรษฐีในสมัยพุทธกาลและในสมัยปัจจุบันมีคุณธรรมทางด้านฆราวาสธรรม คือ ธรรมสำหรับผู้ครองเรือน ครบทั้ง 4 ประการ คือ สัจจะ ความจริงใจ ทมะ การรู้จักข่มใจ ขันติ ความอดทนไม่ย่อท้อต่ออุปสรรคต่างๆ และจาคะ การรู้จักเสียสละแบ่งปันสิ่งของของตนแก่บุคคลอื่นที่มีความต้องการ

4.4 พรหมวิหารธรรม

จากการศึกษาวิจัยสรุปได้ว่า เศรษฐีในสมัยพุทธกาลและในสมัยปัจจุบัน มีคุณธรรมทางด้านพรหมวิหารธรรม คือ ธรรมธรรมประจำใจอันประเสริฐ หรือหลักความประพฤติที่ประเสริฐบริสุทธิ์ ครบทั้ง 4 ประการ คือ เมตตา ความรัก ความปรารถนาดีอยากให้เรามีความสุข มีจิตอันแผ่ไมตรีและคิดทำประโยชน์แก่มนุษย์สัตว์ทั่วหน้า กรุณา ความสงสาร คิดช่วยให้พ้นทุกข์ ใฝ่ใจในอันจะปลดเปลื้องบำบัดความทุกข์ยากเดือดร้อนของปวงสัตว์ มุทิตา ความยินดีในเมื่อผู้อื่นอยู่ดีมีความสุข มีจิตฟุ้งใสบันเทิง กอปรด้วยอาการแช่มชื่นเบิกบาน อยู่เสมอ พลอยยินดีด้วยเมื่อเขาได้ดีมีความสุข และมีความเจริญงอกงามยิ่งขึ้นไป และอุเบกขา ความวางใจเป็นกลาง คือ มีจิตเรียบเที่ยงธรรมดุจตราขึง ไม่เอนเอียงด้วยรักและชัง พร้อมทั้งจะวินิจฉัยและปฏิบัติไปตามธรรม

4.5 เบญจศีล

จากการศึกษาวิจัยสรุปได้ว่า เศรษฐีในสมัยพุทธกาลและในสมัยปัจจุบัน มีคุณธรรมทางด้านเบญจศีล หมายถึง ความประพฤติชอบทางกายและวาจา การรักษากายวาจาให้เรียบร้อย ข้อปฏิบัติในการเว้นจากความชั่ว ครบทั้ง 5 ประการ คือ

- (1) เว้นจากการปลงชีวิต เว้นจากการฆ่าการประทุษร้ายกัน
- (2) เว้นจากการถือเอาของที่เขามิได้ให้ เว้นจากการลัก โกง ละเมิดกรรมสิทธิ์ ทำลายทรัพย์สิน
- (3) เว้นจากการประพฤติดิฉันในกาม เว้นจากการล่วงละเมิดสิ่งที่ผู้อื่นรักใคร่หวงแหน ป้องกันการประพฤติดิฉันทางเพศ
- (4) เว้นจากการพูดเท็จ โกหก หลอกลวง ป้องกันการใช้วาจาคำพูดเป็นอุบายเบียดเบียนผู้อื่น ด้วยการโกหกหลอกลวง ใส่ร้ายป้ายสี ส่อเสียด ให้ผู้อื่นได้รับความเสียหาย
- (5) เว้นจากน้ำเมาคือสุราและเมรัย อันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท เว้นจากสิ่งเสพติดให้โทษ ป้องกันการลุ่มหลงในสิ่งเสพติดให้โทษ

5 ศึกษาเปรียบเทียบบทบาทและคุณธรรมทางพระพุทธศาสนา ระหว่างเศรษฐีในสมัยพุทธกาลและในสมัยปัจจุบัน

5.1 เปรียบเทียบบทบาทของเศรษฐีด้านสังคม

การศึกษาเปรียบเทียบบทบาทด้านต่างๆ ของเศรษฐีในสมัยพุทธกาลและในสมัยปัจจุบันนี้ ผู้ทำการวิจัยขอทำความเข้าใจว่าจะเปรียบเทียบแต่เพียงความมีหรือไม่มีเป็นหลัก ไม่ได้เปรียบเทียบว่าฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งจะมีมากหรือน้อยกว่ากัน

จากการศึกษาเปรียบเทียบบทบาทด้านสังคมระหว่างเศรษฐีในสมัยพุทธกาลและ

ในสมัยปัจจุบันแล้ว สรุปได้ว่า เศรษฐีในสมัยพุทธกาลมีบทบาททางด้านสังคมที่เหมือนกันกับ เศรษฐีในสมัยปัจจุบัน ในด้านการช่วยเหลือผู้ประสบภัยพิบัติต่างๆ การช่วยเหลือกิจการต่างๆ ทั้งของภาครัฐและเอกชน แต่ที่แตกต่างกันคือ การมอบทุนการศึกษาแก่นักเรียนที่เรียนดี แต่ยากจน หรือการมอบทุนเนื่องในโอกาสต่างๆ เพราะด้านนี้เศรษฐีในสมัยพุทธกาล ไม่มีการกล่าวถึงไว้เป็นหลักฐานที่ชัดเจน

5.2 เปรียบเทียบบทบาทของเศรษฐีด้านสังคมสงเคราะห์

จากการศึกษาเปรียบเทียบบทบาทด้านสังคมระหว่างเศรษฐีในสมัยพุทธกาลและ ในสมัยปัจจุบันแล้ว สรุปได้ว่า เศรษฐีในสมัยพุทธกาลมีบทบาททางด้านสังคมสงเคราะห์ ที่เหมือนกันกับเศรษฐีในสมัยปัจจุบัน ในด้านการสงเคราะห์แก่ญาติพี่น้อง การสงเคราะห์ แก่บริวารและผู้ได้บังคับบัญชา การสงเคราะห์แก่มิตรสหาย และการสงเคราะห์แก่ผู้ยากไร้ แต่ที่แตกต่างกันคือ การสงเคราะห์แก่โรงพยาบาลและมูลนิธิต่างๆ เพราะด้านนี้เศรษฐี ในสมัยพุทธกาลไม่มีการกล่าวถึงไว้เป็นหลักฐานที่ชัดเจน

5.3 เปรียบเทียบบทบาทของเศรษฐีด้านพระพุทธศาสนา

จากการศึกษาเปรียบเทียบบทบาทด้านสังคมระหว่างเศรษฐีในสมัยพุทธกาลและ ในสมัยปัจจุบันแล้ว สรุปได้ว่า เศรษฐีในสมัยพุทธกาลมีบทบาททางด้านพระพุทธศาสนา ที่เหมือนกันกับเศรษฐีในสมัยปัจจุบัน ในด้านการบริจาคทาน เช่น การอุปถัมภ์บำรุงพระภิกษุสงฆ์ ในพระพุทธศาสนา การจัดสร้างและซ่อมแซมศาสนวัตถุต่างๆ ให้กับวัดในพระพุทธศาสนา การจัดตั้งมูลนิธิหรือสมาคมต่างๆ และด้านการรักษาศีลและเจริญกุศล ถึงแม้ว่าเศรษฐี ในสมัยพุทธกาลจะมีบทบาทด้านนี้ที่เด่นชัดกว่าเศรษฐีในสมัยปัจจุบัน เพราะแต่ละท่านได้บรรลุ เป็นพระโสดาบัน แต่เนื่องจากว่าเป็นคนละยุคสมัยกัน ทำให้การตัดสินใจในเชิงลึกว่าฝ่ายไหนมีมาก หรือน้อยกว่ากันกระทำได้ลำบาก จึงเปรียบเทียบแต่ความเหมือนกันเท่านั้น

5.4 การเปรียบเทียบบทบาทของเศรษฐีที่มีต่อพระมหากษัตริย์และราชสำนัก

จากการศึกษาเปรียบเทียบบทบาทของเศรษฐีที่มีต่อพระมหากษัตริย์และราชสำนัก ระหว่างเศรษฐีในสมัยพุทธกาลและในสมัยปัจจุบันนั้น สรุปได้ว่า เศรษฐีในสมัยพุทธกาล มีบทบาททางด้านสังคมที่เหมือนกันกับเศรษฐีในสมัยปัจจุบัน ในด้านการจัดเก็บหรือจ่ายภาษี บำรุงแผ่นดินให้กับรัฐ ด้านนี้เศรษฐีในสมัยพุทธกาลจะถือเป็นหน้าที่ของตน ส่วนเศรษฐีในสมัย ปัจจุบันเพียงแต่จ่ายภาษีบำรุงแผ่นดินให้กับรัฐเท่านั้น ไม่ได้จัดเก็บด้วยตนเอง สำหรับด้านอื่นๆ เช่น การเป็นที่ปรึกษาด้านเศรษฐกิจให้กับพระเจ้าแผ่นดินนั้น เศรษฐีในสมัยพุทธกาลจะเป็นคน ให้คำปรึกษาแก่พระมหากษัตริย์โดยตรง ส่วนเศรษฐีในสมัยปัจจุบันจะเป็นที่ปรึกษาด้านเศรษฐกิจ ให้รัฐบาลหรือผู้บริหารราชการแผ่นดินมากกว่า

ส่วนการทูลเกล้าฯ ถวายเงินและสิ่งของโดยเสด็จพระราชกุศลแต่พระมหากษัตริย์ พระบรมวงศานุวงศ์ รวมทั้งถวายมูลนิธิ กองทุนหรือโครงการหลวงที่เกี่ยวกับราชสำนักนั้น จะเป็นของเศรษฐกิจในสมัยปัจจุบันมากกว่าเศรษฐกิจในสมัยพุทธกาล

5.5 เปรียบเทียบคุณธรรมของเศรษฐกิจในด้านสังคหวัตถุ

การศึกษาเปรียบเทียบคุณธรรมด้านต่างๆ ของเศรษฐกิจในสมัยพุทธกาลและในสมัยปัจจุบันนี้ ผู้ทำการวิจัยขอทำความเข้าใจว่าจะเปรียบเทียบแต่เพียงความมีหรือไม่มีเป็นหลัก ไม่ได้เปรียบเทียบว่าฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งจะมีมากหรือน้อยกว่ากัน

จากการศึกษาเปรียบเทียบคุณธรรมของเศรษฐกิจด้านสังคหวัตถุนี้ สรุปได้ว่าเศรษฐกิจในสมัยพุทธกาลและในสมัยปัจจุบันมีคุณธรรมด้านสังคหวัตถุเหมือนกัน ทั้ง 4 ประการคือ ทาน การให้ การเสียสละ ปิยวาจา การพูดจาที่ไพเราะ อุตถจริยา การประพฤติประโยชน์ และสมานัตตตา การวางตนเสมอต้นเสมอปลาย มีความจริงใจต่อทุกๆ คน

5.6 เปรียบเทียบคุณธรรมของเศรษฐกิจในด้านทิฐุธรรมมีกัตถประโยชน์

จากการศึกษาเปรียบเทียบคุณธรรมของเศรษฐกิจด้านทิฐุธรรมมีกัตถประโยชน์นี้ สรุปได้ว่าเศรษฐกิจในสมัยพุทธกาลและในสมัยปัจจุบันมีคุณธรรมด้านทิฐุธรรมมีกัตถประโยชน์เหมือนกัน ทั้ง 4 ประการ คือ อุฏฐานสัมปทา เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยความเพียร หรือมีความเพียรพยายาม อารักขสัมปทา เป็นผู้รู้จักรักษาทรัพย์สมบัติที่ตนแสวงหามาได้ กัลยาณมิตตตา เป็นผู้รู้จักคบมิตร หรือคบแต่สัตบุรุษ และสมชีวิตา เป็นผู้รู้จักและเข้าใจวิธีการดำรงชีวิตของตน และพวกพ้อง มีความเป็นอยู่ที่เหมาะสมกับฐานะของตน

5.7 เปรียบเทียบคุณธรรมของเศรษฐกิจในด้านฌราวาสธรรม

จากการศึกษาเปรียบเทียบคุณธรรมของเศรษฐกิจด้านฌราวาสธรรมนี้ สรุปได้ว่าเศรษฐกิจในสมัยพุทธกาลและในสมัยปัจจุบันมีคุณธรรมด้านฌราวาสธรรมเหมือนกัน ทั้ง 4 ประการ คือ สัจจะ ความจริงใจ ทมะ การรู้จักข่มใจ ขันติ ความอดทนไม่ย่อท้อต่ออุปสรรคต่างๆ และจาคะ การรู้จักเสียสละแบ่งปันสิ่งของของตนแก่บุคคลอื่นที่มีความต้องการ

5.8 เปรียบเทียบคุณธรรมของเศรษฐกิจในด้านพรหมวิหารธรรม

จากการศึกษาเปรียบเทียบคุณธรรมของเศรษฐกิจด้านพรหมวิหารธรรมนี้ สรุปได้ว่าเศรษฐกิจในสมัยพุทธกาลและในสมัยปัจจุบันมีคุณธรรมด้านพรหมวิหารธรรมเหมือนกัน ทั้ง 4 ประการ คือ เมตตา ความรัก ความปรารถนาดีอยากให้เขามีความสุข มีจิตอันแผ่ไมตรีและคิดทำประโยชน์แก่มนุษย์สัตว์ทั่วหน้า กรุณา ความสงสารคิดช่วยให้พ้นทุกข์ ใฝ่ใจในอันจะปลดเปลื้องบำบัดความทุกข์ยากเดือดร้อนของปวงสัตว์ มุทิตา ความยินดีในเมื่อผู้อื่นอยู่ดีมีสุข

มีจิตผ่องใสบันเทิง กอปรด้วยอาการแจ่มชื่นเบิกบานอยู่เสมอ พลอยยินดีด้วยเมื่อเขาได้ดีมีสุข และมีความเจริญงอกงามยิ่งขึ้นไป และอุเบกขา ความวางใจเป็นกลาง คือ มีจิตเรียบเที่ยงธรรม ดูจตุราชัง ไม่เอนเอียงด้วยรักและชัง พร้อมทั้งจะวินิจฉัยและปฏิบัติไปตามธรรม

5.9 เปรียบเทียบคุณธรรมของเศรษฐีในด้านเบญจศีล

จากการศึกษาเปรียบเทียบคุณธรรมของเศรษฐีด้านเบญจศีลนั้น สรุปได้ว่าเศรษฐีในสมัยพุทธกาลและในสมัยปัจจุบันมีคุณธรรมด้านเบญจศีลเหมือนกัน ทั้ง 5 ประการ คือ

- (1) เว้นจากการปลงชีวิต เว้นจากการฆ่าการประทุษร้ายกัน
- (2) เว้นจากการถือเอาของที่เขาไม่ได้ให้ เว้นจากการลัก โกง ละเมิดกรรมสิทธิ์ทำลายทรัพย์สิน
- (3) เว้นจากการประพฤติดิฉันในกาม เว้นจากการล่วงละเมิดสิ่งที่ผู้อื่นรักใคร่หวงแหน ป้องกันการประพฤติดิฉันทางเพศ
- (4) เว้นจากการพูดเท็จ โกหก หลอกลวง ป้องกันการใช้วาจาคำพูดเป็นอุบายเบียดเบียนผู้อื่น ด้วยการโกหกหลอกลวง ใส่ร้ายป้ายสี ส่อเสียด ให้ผู้อื่นได้รับความเสียหาย
- (5) เว้นจากน้ำเมาคือสุราและเมรัย อันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท เว้นจากสิ่งเสพติดให้โทษ ป้องกันการดุ่มหลงในสิ่งเสพติดให้โทษ

การอภิปรายผล

ผลของการวิจัยครั้งนี้ สามารถนำมาอภิปรายผลได้ดังต่อไปนี้

1. บทบาทของเศรษฐีในสมัยพุทธกาลและในสมัยปัจจุบันด้านสังคมและสังคมสงเคราะห์

1.1 บทบาททางด้านสังคม

1.1.1 การช่วยเหลือผู้ประสบภัยพิบัติต่างๆ

เศรษฐีในสมัยพุทธกาลและในสมัยปัจจุบัน ได้ให้การช่วยเหลือผู้ประสบภัยพิบัติต่างๆ เป็นอย่างดี เศรษฐีในสมัยพุทธกาล เช่น โฆสกเศรษฐี ช่วยเหลือนางสามาวดีที่ครอบครัวโดนอหิวาตกโรคระบาด ทำให้บิดาและมารดาของนางซึ่งเป็นเศรษฐีเพื่อนต่างเมืองกับโฆสกเศรษฐีเสียชีวิต โดยโฆสกเศรษฐีได้รับนางสามาวดีไว้เป็นบุตรบุญธรรม (สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส, 2544 : 14 – 25) อนาถบิณฑิกเศรษฐี ช่วยนายกาพกรณีกที่กลาย เป็นคน ตกยากไม่สามารถจะหาเลี้ยง ชีวิตได้ โดยให้ทุนไปช่วยเขาได้หาเลี้ยงชีพ

(รังษี สุทนต์, 2544 : 100 -101) นางวิสาขามหาอุบาสิกา ได้ช่วยเหลือนางภิกษุณีรูปหนึ่งที่ถูกรังแกขู่ กล่าว่าหาว่าตั้งครรภ์ ในขณะที่มาบวช นางวิสาขาก็ได้ตรวจดูมือ เท้า สะดือ และท้องของนางภิกษุณี รูปนั้น นับเดือน และวัน จึงทราบว่ นางภิกษุณีรูปนั้นได้ตั้งครรภ์มาตั้งแต่สมัยก่อนบวชเป็นนาง ภิกษุณีแล้ว จึงทำให้นางภิกษุณีรูปนั้นหลุดพ้นจากข้อกล่าวหาที่ไม่เป็นธรรมนั้นได้ และตั้งใจ ปฏิบัติธรรมต่อไป (พระมหาชัยวัฒน์ สิงห์โงน, 2541 : 110)

ส่วนเศรษฐกิจในสมัยปัจจุบันที่ทำการศึกษาวิจัยทั้ง 3 ท่าน คือ ชิน โสภณพนิช เทียม โชควัฒนา และบุญยง ว่องวานิช ได้ให้การช่วยเหลือผู้ประสบภัยพิบัติต่าง ๆ ในประเทศไทย เช่น ช่วยเหลือชาวบ้านที่ถูกอัคคีภัย อุทกภัย วาตภัย และภัยแล้งรบกวน ได้ก่อตั้งมูลนิธิต่างๆ ขึ้นมาเพื่อนำดอกผลมาใช้ในการบริจาคทำคุณประโยชน์ให้แก่สังคม โดยบริจาคผ่านทางมูลนิธิสภาอากาศไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์บ้าง บริจาคเป็นการส่วนตัวบ้าง และบริจาคผ่านองค์กรต่างๆ ของภาครัฐบ้าง

จากผลของการวิจัยดังกล่าว แสดงว่าเศรษฐกิจในสมัยพุทธกาลและในสมัยปัจจุบัน ได้แสดงออกถึงบทบาททางสังคม ที่สอดคล้องกับความหมายของบทบาทตามทรรศนะของ แดเนียล เลวินสัน (Levinson ,1964 : 284 – 285) ผู้ที่ได้รับอิทธิพลจากลินตัน (Linton) ได้สรุป ความหมายของบทบาท 3 ประการ คือ

(1) บทบาท หมายถึง ปทัสถาน (Norm) ความมุ่งมั่น ข้อห้าม ความรับผิดชอบ และอื่นๆ ที่มีลักษณะในทำนองเดียวกัน ซึ่งผูกพันอยู่กับตำแหน่งทางสังคมที่กำหนดให้ บทบาทตามความหมายนี้คำนึงถึงตัวบุคคลน้อยที่สุด แต่มุ่งไปถึงการบ่งชี้ถึงหน้าที่อันควรกระทำ

(2) บทบาท หมายถึง ความเป็นไปของบุคคลผู้ดำรงตำแหน่ง ที่คิดและกระทำ เมื่อดำรงตำแหน่งนั้นๆ

(3) บทบาท หมายถึง การกระทำของบุคคลแต่ละคน ที่กระทำโดยให้สัมพันธ์ กับโครงสร้างทางสังคม หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง คือ แนวทางอันบุคคลพึงกระทำเมื่อตนดำรง ตำแหน่งนั้นๆ

เพราะฉะนั้น จึงสรุปได้ว่า เศรษฐกิจที่ดีจะต้องให้การช่วยเหลือผู้ประสบภัยพิบัติ ต่างๆ อย่างเหมาะสมกับบทบาทของความเป็นเศรษฐกิจ จึงจะได้ชื่อว่าเป็นเศรษฐกิจอย่างสมบูรณ์

1.1.2 ด้านการมอบทุนการศึกษาแก่นักเรียนที่เรียนดีแต่ยากจน หรือ มอบทุนเนื่องในโอกาสต่างๆ

เศรษฐกิจในสมัยพุทธกาลไม่พบว่ามีกรมมอบทุนการศึกษาแก่นักเรียนที่เรียนดี แต่ยากจน หรือมอบทุนเนื่องในโอกาสต่างๆ เช่น ครบรอบวันเกิด หรือครบรอบปีวันตาย เป็นต้น ไว้เป็นลายลักษณ์อักษรเป็นหลักฐานอ้างอิง จะมีก็แต่การส่งและการมอบทุน

เป็นค่าใช้จ่ายให้กับลูกชายหรือคนในสกุล ไปเล่าเรียนศิลปวิทยาในสำนักศิลาปาโมกข์ที่มีชื่อเสียง บ้างเท่านั้น

ส่วนเศรษฐีในสมัยปัจจุบันทั้ง 3 ท่าน ได้มอบทุนการศึกษาแก่นักเรียนที่เรียนดี แต่ยากจน และมอบทุนการศึกษาเนื่องในโอกาสต่างๆ เป็นประจำทุกปี โดยจะให้คณะกรรมการ มูลนิธิที่ท่านเหล่านั้นได้ก่อตั้งขึ้น เป็นผู้พิจารณาอนุมัติในการให้ทุน ตัวอย่างของมูลนิธิที่เศรษฐี ทั้ง 3 ท่านตั้งขึ้นเพื่อช่วยเหลือด้านนี้ คือ มูลนิธิโสภณพนิช ของนายชิน โสภณพนิช มูลนิธิโชควัฒนา ของนายเทียม โชควัฒนา และมูลนิธิว่องวานิช ของดร.บุญยง ว่องวานิช เป็นต้น

จากผลของการวิจัยดังกล่าว แสดงให้เห็นถึงความมีน้ำใจของเศรษฐีในสมัยปัจจุบัน ที่มีต่อเด็กด้อยโอกาส รู้จักเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ รู้จักวิธีการใช้ทรัพย์ทำประโยชน์ต่อสังคม ไม่ตกเป็นทาสของทรัพย์สมบัติที่แสวงหามาได้ และกลายเป็นคนมีจิตใจที่เข้มแข็งเบิกบาน ตลอดเวลา สอดคล้องกับงานวิจัยของสุนทรียะรังษิ (2544 : บทคัดย่อ) ศึกษาวิจัยเรื่อง การศึกษาเชิงวิเคราะห์หีบหบาทของคฤหัสถ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ศึกษาเฉพาะกรณีอุบาสิก ผู้ได้รับเอตทัคคะ 10 คน ได้กล่าวถึงการให้ทรัพย์ของอุบาสิกทั้ง 10 คนว่า มีความขยันทำ การงานเลี้ยงชีพ ได้ทรัพย์โดยสุจริต ใช้จ่ายอย่างเผื่อแผ่ รับผิดชอบต่อชีวิตผู้อื่น โดยใช้ทรัพย์ทำ ประโยชน์ จนเป็นผู้ที่ได้รับยกย่องในพระพุทธศาสนา มีปัญญาพอที่จะทำทาน ให้รอดพ้น ไม่ตก เป็นทาสของทรัพย์สมบัติโลกามิสอื่นๆ ที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับตน เป็นอยู่ด้วยจิตเบิกบาน มีทุกข์บาง เบา นับว่าเป็นผู้ประเสริฐ

เพราะฉะนั้น ผู้ที่เป็นเศรษฐีจะต้องเป็นผู้ที่มีจิตใจเผื่อแผ่ รู้จักใช้ทรัพย์ของตน ในส่วนที่เหลือใช้จ่ายมาทำประโยชน์ต่อสังคม มีการให้ทุนต่อเด็กด้อยโอกาสที่เรียนดีแต่ยากจน จึงจะช่วยส่งเสริมความเป็นเศรษฐีของตนให้เด่นสง่าขึ้น

1.1.3 ด้านการช่วยเหลือกิจการต่างๆ ทั้งของภาครัฐและเอกชน

เศรษฐีในสมัยพุทธกาลทั้ง 3 ท่าน จะช่วยเหลือด้านเศรษฐกิจของบ้านเมือง โดยการทำการค้าขายกับต่างเมืองเพื่อนำรายได้เข้าเมืองของตน ช่วยให้คำปรึกษาด้านเศรษฐกิจ แก่พระราชา ประเด็นนี้ยกเว้นนางวิสาขามหาอุบาสิกาคนเดียว เพราะนางเป็นผู้หญิง ซึ่งตามธรรมเนียมสมัยก่อน กษัตริย์จะไม่ให้ความสำคัญกับผู้หญิงในด้านนี้ อีกประเด็นคือ การเก็บภาษีจากหมู่บ้านส่วยของตนส่งบำรุงคลังหลวง และการสร้างเหรียญประจำตระกูลขึ้นมา เพื่อใช้แลกเปลี่ยนในการค้าขายและธุรกิจอื่นๆ เหมือนเงินตราที่ใช้ในปัจจุบัน

ส่วนเศรษฐีในสมัยปัจจุบัน ได้ช่วยเหลือกิจการต่างๆ ทั้งของภาครัฐและเอกชน หลายด้านด้วยกัน เช่น ด้านการเป็นที่ปรึกษาด้านเศรษฐกิจให้กับหน่วยงานทั้งของรัฐและเอกชน

การจ่ายภาษีอากรจากการทำธุรกิจของตนคืนแก่รัฐ ด้านการช่วยเหลือการเงินและสิ่งของแก่มูลนิธิ สมาคม หรือสถานสงเคราะห์ต่างๆ ทั้งของภาครัฐและเอกชน เป็นต้น

จากผลการวิจัยดังกล่าว สอดคล้องกับงานวิจัยของรังมี สุทนต์ (2544 : 32 –33) ได้ศึกษาวิเคราะห์หีบหบาทของอนาถบิณฑิกอุบาสกที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา ผลการศึกษาพบว่า อนาถบิณฑิกอุบาสกมีหมู่บ้านช่วย คือ หมู่บ้านที่เรียกเก็บภาษีอยู่ที่กาสิรัฐ เพื่อทูลเกล้าถวายพระเจ้าปเสนทิโกศลส่วนหนึ่ง ไว้จัดภัตตาหารถวายพระภิกษุสงฆ์ส่วนหนึ่ง ท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐีไปเข้าเฝ้าพระราชาก็พระเจ้าปเสนทิโกศลเป็นครั้งคราว แสดงว่าท่าน นำภาษีขึ้นทูลเกล้าถวายพระเจ้าปเสนทิโกศล

สรุปได้ว่า เศรษฐีจะต้องให้การช่วยเหลือกิจการต่างๆ ทั้งของภาครัฐและเอกชน โดยเฉพาะในกิจการที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจ เช่น เป็นที่ปรึกษาในด้านเศรษฐกิจ ธุรกิจ การเงินการคลัง และการธนาคาร การส่งเสริมการนำเข้าและส่งออก เป็นต้น

1.2 ด้านสังคมสงเคราะห์

1.2.1 การสงเคราะห์แก่ญาติพี่น้อง

เศรษฐีในสมัยพุทธกาลได้ให้การสงเคราะห์แก่ญาติพี่น้องของตนเป็นอย่างดี เช่น โฆสกเศรษฐี ได้ให้การช่วยเหลือนางสามาวดี (พงศพันธ์ จันทรวราทิตย์, 2522 : 127 – 128) อนาถบิณฑิกเศรษฐี ได้ให้การช่วยเหลือนายกาละ ผู้เป็นบุตรของท่าน จากการเป็นคนไม่ชอบฟังธรรมของพระบรมศาสดา จนได้มาฟังและบรรลุเป็นโสดาบันบุคคล (รังมี สุทนต์, 2544 : 88 – 89) และนางวิสาขามหาอุบาสิกา ได้ให้การสงเคราะห์เศรษฐีผู้เป็นบิดาของสามี จากคนที่เป็นมิจฉาทิฎฐินับถือแต่พวกปริพาชกให้กลับมาเป็นสัมมาทิฎฐินับถือพระบรมศาสดาแทน (สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส, 2544 : 67 - 68)

ส่วนเศรษฐีในสมัยปัจจุบัน ได้ให้การสงเคราะห์ญาติพี่น้องของตนเหมือนกัน เช่น ส่งเสริมให้ได้ศึกษาเล่าเรียนจนจบระดับสูงสุด ในสาขาต่างๆ แล้วกลับมาช่วยเหลืองานประจำตระกูลของตนๆ เป็นต้นว่า ธนาคารกรุงเทพ จำกัด (มหาชน) ของตระกูลโสภณพนิช บริษัทสหพัฒน์ปิบูลย์ จำกัด (มหาชน) ของตระกูลโชควัฒนา และบริษัทอังกฤชตราวุธ จำกัด ของตระกูลว่องวานิช นอกจากนี้ก็ยังสนับสนุนให้ไปขยายกิจการทางธุรกิจสาขาต่างๆ ในรูปแบบของบริษัทในเครืออีกด้วย นี่เป็นการสงเคราะห์กันด้วยวัตถุ คือการสงเคราะห์แบบทางค้ำโลก

แต่ที่น่าสนใจคือ ตระกูลว่องวานิช ของ ดร.บุญยง ว่องวานิช จะเน้นการสงเคราะห์ญาติพี่น้องของตนด้วยหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาด้วย โดยการสร้างศูนย์ปฏิบัติธรรมขึ้นในบริษัทของตนเอง แล้วเชิญวิทยากรที่มีชื่อเสียงทางด้านการอบรมธรรมะ มาช่วยอบรมธรรมะทั้งในแนวทฤษฎีและภาคปฏิบัติแก่ครอบครัว พนักงานในบริษัท ตลอดถึง

ผู้ที่สนใจทั่วไปได้มาร่วมด้วย นอกเหนือจากการฝึกฝนอบรมให้บุตรหลานของตนได้ดัดบาร
โหว้พระ สวดมนต์เช้า – เย็น นั่งสมาธิ และอบรมธรรมะสั้นๆ เป็นประจำทุกวัน
เพื่อให้บุตรหลานได้ซึมซับหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวัน เช่น ความกตัญญูทเวท
ทิส 6 เบนจศีล และหลักไตรลักษณ์

จากผลการวิจัยดังกล่าว สอดคล้องกับแนวทางการใช้จ่ายโภคทรัพย์ที่กล่าวไว้
ในอังคุตตรนิกาย ปัญจกนิบาต พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทยเล่มที่ 22 ข้อที่ 41 (มหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย, 2539 : 48) ว่า อริยสาวกแสวงหาโภคทรัพย์มาได้ด้วยน้ำพักน้ำแรง ด้วยความ
ขยันหมั่นเพียรของตน และโดยทางสุจริตชอบธรรมแล้ว พึงกระทำดังนี้

- (1) เลี้ยงตัว เลี้ยงมารดาบิดา บุตรภรรยา และคนในปกครองทั้งหลายให้เป็นสุข
- (2) บำรุงมิตรสหาย และผู้ร่วมกิจการงานให้เป็นสุข
- (3) ใช้ปกป้องรักษาสวัสดิภาพ ทำตนให้มั่นคงปลอดภัยจากภัยอันตราย
- (4) ทำพละ คือ สละบำรุงหรือบูชา 5 อย่าง คือ
 - (4.1) ญาติพละ สงเคราะห์ญาติ
 - (4.2) อดิถิปละ ต้อนรับแขก
 - (4.3) ปุพพเปตพละ ทำบุญหรือสักการะอุทิศผู้ล่วงลับ
 - (4.4) ราชพละ บำรุงราชการด้วยการเสียภาษีอากรเป็นต้น
 - (4.5) เทวตาพละ ถวายเทวดา คือ สักการะบำรุงหรือทำบุญอุทิศสิ่งทีเคารพ

บูชาตามความเชื่อถือ

(5) อุปถัมภ์บำรุงสมณพราหมณ์ ผู้ประพฤติดี ปฏิบัติชอบ ผู้ไม่ประมาทมัวเมา
สรุปได้ว่า เศรษฐีจะต้องให้การสงเคราะห์แก่ญาติพี่น้องของตนให้เป็นสุข ทั้งด้วย
โภคทรัพย์คือ เงินทอง หน้าที่การงาน รวมทั้งสิ่งของ และด้วยอริยทรัพย์ คือหลักคำสอน
ทางพระพุทธศาสนา

1.2.2. การสงเคราะห์แก่บริวารและผู้ได้บังคับบัญชา

จากการศึกษาวิจัยด้านนี้สรุปได้ว่า เศรษฐีในสมัยพุทธกาลได้ให้การสงเคราะห์
แก่บริวารและผู้ได้บังคับบัญชาของตนอย่างไม่ขาดตกบกพร่องในหน้าที่ของความเป็นเศรษฐี
โดยจะให้การสงเคราะห์แก่บริวารและผู้ได้บังคับบัญชาของตนเองเป็นอย่างดีในทุกๆ ด้าน
ไม่ว่าด้านหน้าที่การงาน ที่อยู่อาศัย อาหารการกิน ยารักษาโรค หรือแม้แต่ทรัพย์สินเงินทอง

เศรษฐีในสมัยพุทธกาล เช่น โฆสกเศรษฐี ส่งเสริมให้นางสามาวดีได้อภิเษกสมรส
กับพระเจ้าอุเทนเจ้าเมืองโกสัมพี (พงศัพทธานุภาพ จันทรวราทิตย์, 2522:127 – 128)
อนาถบิณฑิกเศรษฐีได้สงเคราะห์หญิงรับใช้คนหนึ่งชื่อว่าปุลณณาให้บวชเป็นนางภิกษุณี

และปฏิบัติธรรมจนสำเร็จพระอรหัตผล (สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส, 2544 : 343)

เศรษฐีในสมัยปัจจุบัน เช่น ชิน โสภณพนิช ได้แต่งตั้งให้นายบุญชู โรจนเสถียร ผู้ที่มีความชำนาญและมีความรู้ทางด้านบัญชี เป็นสมุหบัญชี แล้วเลื่อนตำแหน่งเป็นผู้ช่วยผู้จัดการ เป็นกรรมการรองผู้จัดการใหญ่ และเป็นกรรมการผู้จัดการใหญ่ เทียม โชควัฒนา ได้เชิญนาย คำ หริ คารกานนท์ ผู้เป็นน้องภรรยา ซึ่งเคยมีความผูกพันกันมาก ให้เป็นผู้ดูแลและสั่งซื้อสินค้า จากประเทศญี่ปุ่นในนาม บริษัท เทียวโกะ จำกัด บุญยง ว่องวานิช ได้เชิญ ดร.ไชยฉพล อัครศุก เศรษฐ และอาจารย์เรณู ทัศนรงค์ มาช่วยเป็นวิทยากรประจำที่มูลนิธิว่องวานิช และธรรมสถาน ว่องวานิช เพื่อให้การอบรมธรรมะแก่ผู้ที่สนใจทุกเพศทุกวัย

จากผลการวิจัยดังกล่าว สอดคล้องกับแนวทางการใช้จ่ายโภคทรัพย์ที่กล่าวไว้ในอังกุตตรนิกาย ปัญจกนิบาต พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทยเล่มที่ 22 ข้อที่ 41 (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539 : 48) ว่า อริยสาวกแสวงหาโภคทรัพย์มาได้ด้วยน้ำพักน้ำแรง ด้วยความขยันหมั่นเพียรของตน และโดยทางสุจริตชอบธรรมแล้ว

- (1) เลี้ยงตัว เลี้ยงมารดาบิดา บุตรภรรยา และคนในปกครองทั้งหลายให้เป็นสุข
- (2) บำรุงมิตรสหาย และผู้ร่วมกิจการงานให้เป็นสุข
- (3) ใช้ปกป้องรักษาสวัสดิภาพ ทำตนให้มั่นคงปลอดภัยจากภัยอันตราย
- (4) ทำพละ คือ สละบำรุงหรือบูชา 5 อย่าง คือ
 - (4.1) ญาติพละ สงเคราะห์ญาติ
 - (4.2) อดิถิปละ ต้อนรับแขก
 - (4.3) ปุพพเปตพละ ทำบุญหรือสักการะอุทิศผู้ล่วงลับ
 - (4.4) ราชพละ บำรุงราชการด้วยการเสียภาษีอากรเป็นต้น
 - (4.5) เทวดาพละ ถวายเทวดา คือ สักการะบำรุงหรือทำบุญอุทิศสิ่งทีเคารพ

บูชาตามความเชื่อถือ

- (5) อุปถัมภ์บำรุงสมณพราหมณ์ ผู้ประพฤติดี ปฏิบัติชอบ ผู้ไม่ประมาทมัวเมา

สรุปได้ว่า เศรษฐีจะต้องให้การสงเคราะห์มิตรสหายบริวารและผู้ได้บังคับบัญชาของตนให้เป็นสุข ทั้งด้วยโภคทรัพย์คือ เงินทอง หน้าที่การงาน รวมทั้งสิ่งของ และด้วยอริยทรัพย์ คือหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา

1.2.3 การสงเคราะห์แก่ผู้ยากไร้

เศรษฐีในสมัยพุทธกาลและในสมัยปัจจุบัน ได้ส่งเสริมการสงเคราะห์แก่ผู้ยากไร้เป็นอย่างดี เศรษฐีในสมัยพุทธกาลจะเน้นการสร้างโรงทานและสละทรัพย์ที่ดินของตนเพื่อให้ทาน

แก่คนจน คนเดินทางไกล และผู้ยากไร้ เป็นประจำทุกวัน

ส่วนเศรษฐีในสมัยปัจจุบัน แม้จะไม่ได้สร้างโรงทานและสละทรัพย์สินของตน เพื่อให้ทานแก่คนจน คนเดินทางไกล และคนยากไร้ เป็นประจำทุกวันเหมือนกับเศรษฐีในสมัยพุทธกาล แต่จะช่วยเหลือแก่ผู้ยากไร้ที่ประสบกับภัยต่างๆ เช่น อัคคีภัย วัตภัย อุทกภัย แผ่นดินไหว หรือภัยแล้ง เป็นต้น เป็นประจำทุกปี

จากผลของการวิจัยดังกล่าว สอดคล้องกับแนวคิดหลักปฏิบัติเกี่ยวกับเศรษฐกิจของเศรษฐีตามแนวพุทธ ในเรื่อง อริยทรัพย์ 7 ข้อที่ 6 จาคะ ที่กล่าวไว้ในอังกุตตรนิกาย สัตตกนิบาต พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทยเล่มที่ 23 ข้อที่ 6 (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539 : 5) ว่า จาคะ สละให้สิ่งของแก่คนที่ควรให้ปัน เป็นทรัพย์อันประเสริฐ ยิ่งให้ปันยิ่งได้ ยิ่งให้ยิ่งสบาย คนเรามั่นสบายเมื่อให้ ไม่สบายเมื่อจะเอา

เพราะฉะนั้น ผู้เป็นเศรษฐีจึงควรให้การช่วยเหลือด้านการสงเคราะห์แก่ผู้ยากไร้ในสังคมเป็นอย่างยิ่ง

1.2.4 การสงเคราะห์แก่โรงพยาบาลและมูลนิธิต่างๆ

เศรษฐีในสมัยพุทธกาลนั้น จากการศึกษาในเรื่องประวัติของหมอชิวโกมารักแล้ว ผู้วิจัยพอจะสรุปได้ว่า การแพทย์ในสมัยพุทธกาล ใช้วิธีการรักษาแบบแพทย์แผนโบราณ ผู้ที่เข้ารับการรักษาจะจ่ายเงินเป็นค่าตอบแทนเหมือนปัจจุบัน และไม่พบว่าเศรษฐีในสมัยพุทธกาลทั้ง 3 ท่านที่ทำการวิจัยในครั้งนี้ช่วยเหลือด้านอื่นๆ เช่น ด้านการสร้างสถานพยาบาล ด้านเครื่องมือทางการแพทย์ หรือการตั้งมูลนิธิเพื่อช่วยเหลือคนที่เจ็บป่วยเลย ซึ่งแตกต่างกับเศรษฐีในสมัยปัจจุบันนี้ ที่การแพทย์มีความทันสมัย และช่วยกันบริจาคเงินสร้างตึก และเครื่องมือทางการแพทย์ให้กับโรงพยาบาลต่างๆ

เศรษฐีในสมัยปัจจุบัน ถึงแม้ว่าจะมีมูลนิธิเป็นของประจำตระกูลตัวเองแล้ว ยังให้การช่วยเหลือสงเคราะห์โรงพยาบาลและมูลนิธิต่างๆ เป็นประจำ เช่น สร้างเครื่องมือแพทย์ให้กับโรงพยาบาลศิริราช โรงพยาบาลรามาธิบดี โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ และโรงพยาบาลอื่นๆ อีก บริจาคสร้างอาคารผู้ป่วยนอกและผู้ป่วยในให้กับโรงพยาบาลต่างๆ อีกทั้งยังบริจาคช่วยเหลือแก่มูลนิธิต่างๆ ทั้งของราชการ และของเอกชน เป็นต้นว่า มูลนิธิสายใจไทย มูลนิธิแม่ฟ้าหลวง มูลนิธิป่อเต็กตึ๊ง มูลนิธิร่วมกตัญญู มูลนิธิ 5 ธันวาคมหาราช มูลนิธิคนตาบอด เป็นประจำทุกปี

ที่เด่นที่สุดในด้านนี้ของเศรษฐีในยุคปัจจุบันคือ ดร.บุญยง ว่องวานิช ที่ได้สร้างตึกศูนย์ป้องกันและรักษาโรคมะเร็งที่ทันสมัยที่สุดในปัจจุบัน ชื่อว่า “ตึก ล้วน – เพิ่มพูน ว่องวานิช” เพื่อมอบให้กับสภากาชาดไทย โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ (อนุรุช ว่องวานิช, 2548)

จากผลของการวิจัยดังกล่าว สอดคล้องกับงานวิจัยของ เกศินี ลิ่มบุญสืบสาย (2545:บทคัดย่อ) ได้ศึกษาวิเคราะห์เรื่องบทบาทของหมอชีวกโกมารภัจ (ราชภัฏของพระเจ้าพิมพิสารกับพระเจ้าอชาตศัตรู) ที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา ผลการศึกษาพบว่า หมอชีวกโกมารภัจเป็นราชภัฏที่ทรงคุณธรรมที่โดดเด่นยิ่งดังนี้คือ หมอชีวกโกมารภัจศึกษาสำเร็จ วิชาการแพทย์มาจากสำนักคักสีลา แล้วถวายตัวเป็นแพทย์ประจำถวายการรักษาพยาบาลแก่พระพุทธเจ้า และถวายการรักษาพยาบาลแก่พระภิกษุสงฆ์ที่อาพาธ ทำให้พระภิกษุสงฆ์ไม่ลำบากยุ่งยากในการรักษาพยาบาล ในการแสวงหาบาบัตโรค ท่านได้รับการไว้วางพระทัยจากพระเจ้าพิมพิสาร พระองค์ทรงมอบหมายให้ท่านเป็นแพทย์หลวงคือแพทย์ราชภัฏถวายการรักษาพยาบาลพระองค์ และให้การรักษาพยาบาลข้าราชการสำนักทั้งหมด ท่านได้ใช้วิชาแพทย์ที่ศึกษามาทำการบำบัดรักษาโรค คนไข้หลายรายหายขาด

นอกจากนี้ท่านยังเป็นแพทย์ที่ยิ่งใหญ่ในสมัยพุทธกาล เป็นคนดี มีความกตัญญู กตเวทิตะ มีสติปัญญา มีความเพียร เอาใจใส่และมีความหวังดีต่อคนไข้ เป็นผู้ที่มีศีลธรรมและจริยธรรมความเป็นแพทย์อย่างสมบูรณ์

เพราะฉะนั้น เมื่อเห็นถึงความสำคัญเช่นนี้แล้ว เศรษฐีจึงควรให้การสงเคราะห์แก่โรงพยาบาลและมูลนิธิต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการรักษาพยาบาล

2 บทบาทของเศรษฐีด้านพระพุทธศาสนา

2.1 ด้านการบริจาคตาน

2.1.1 การอุปถัมภ์บำรุงพระภิกษุสงฆ์ในพระพุทธศาสนา

เศรษฐีในสมัยพุทธกาล ให้การอุปถัมภ์บำรุงพระภิกษุสงฆ์ในพระพุทธศาสนา เป็นอย่างดี เช่น โฆสกเศรษฐี ได้ถวายภัตตาหารแก่พระภิกษุสามเณรเป็นประจำ ถวายสิ่งของเครื่องใช้และยารักษาโรค และที่สำคัญคือการสร้างวัดโฆสิตาราม (สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, 2544 : 65) อนาถบิณฑิกเศรษฐี ผู้ที่ได้รับการยอมรับให้เป็นผู้เลิศทางด้าน การบริจาคตานในฝ่ายอุบาสิก เพราะได้ถวายภัตตาหารแก่พระภิกษุสามเณรเป็นประจำ ถวาย สิ่งของเครื่องใช้และยารักษาโรค และที่สำคัญคือการเสียสละทรัพย์ของตนเองเป็นจำนวนมหาศาล ในการสร้างวัดเชตวันมหาวิหาร (สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส, 2544 : 17) นางวิสาขา มหาอุบาสิกา เป็นเศรษฐีที่คนสำคัญในสมัยพุทธกาลที่ได้รับการยกย่องจากพระพุทธเจ้า ให้เป็นผู้เลิศหรือเป็นเอตทัคคะทางด้าน การบริจาคตานในฝ่ายอุบาสิกา เพราะได้ถวายภัตตาหารแก่ พระภิกษุสามเณรเป็นประจำ ถวายสิ่งของเครื่องใช้และยารักษาโรค ที่สำคัญคือการเสียสละทรัพย์ ของตนเอง เป็นจำนวนมหาศาลในการสร้างวัดบุพพารามมหาวิหาร (สมเด็จพระมหาสมณ เจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส, 2544 :108)

ส่วนเศรษฐีในสมัยปัจจุบัน ได้สละทรัพย์เพื่อถวายเป็นภัตตาหาร ถวายสิ่งของ เครื่องใช้และเครื่องบริโภคน้ำที่จำเป็นแก่พระภิกษุสามเณรตามวัดต่างๆ เนื่องในโอกาสต่างๆ เช่น ครบรอบวันเกิด วันสำคัญทางพระพุทธศาสนาเป็นประจำ หรือถวายผ้ากฐินพระราชทาน โดยเสด็จเป็นพระราชกุศลแก่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ให้กับพระอารามหลวง เป็นประจำทุกปี

ที่เด่นชัดที่สุดของเศรษฐีในสมัยปัจจุบัน คือ ดร.บุญยง ว่องวานิช อดีตประธาน ยุวพุทธิกสมาคมแห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์ นอกจากได้สละทรัพย์กระทำกิจเหมือน เศรษฐีอีก 2 ท่านแล้ว ยังได้สร้างศูนย์บรมจริยธรรมและปฏิบัติกรรมฐานทั้งที่จังหวัด สมุทรปราการ และจังหวัดน่าน เป็นวิทยากรรับเชิญไปบรรยายธรรมในสถานที่ต่างๆ อีกทั้งยังได้อุทิศตนเข้ามาอุปสมบทถวายออกในพระพุทธศาสนาไปตลอดชีวิตด้วย (อนุรุทธ ว่องวานิช, 2548)

จากผลการศึกษาวิจัยดังกล่าว สอดคล้องกับงานวิจัยของพระมหาชัยวัฒน์ อภิญาณจารี (2541 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาวิเคราะห์บทบาทของนางวิสาขามหาอุบาสิกาที่ปรากฏ ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา พบว่า ด้านเป็นพุทธศาสนิกชน นางวิสาขามหาอุบาสิกาคนหนึ่งที่ใส่ใจ ในการอุปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนาตั้งแต่เยาว์วัย และยังเป็นผู้ริเริ่มถวายสิ่งอุปโภคบริโภค ที่ควรแก่สมณะ เช่น ถวายข้าวยาสุ ถวายวัคฺขุพพาราม ถวายยารักษาโรค ถวายผ้าอาบน้ำฝน เป็นต้น จึงเป็นบ่อเกิดประเพณีการทำบุญที่ชาวพุทธทุกท่านได้ถือปฏิบัติสืบๆ ต่อกันมา แม้นาง จะได้ทำทาน รักษาศีลและเจริญภาวนาแล้ว ยังไม่เพียงพอต่อความประพฤติกิเลสที่ไม่เหมาะสมของภิกษุ บางรูป เช่นกรณีของพระอุทายี นางก็จะเข้าไปบอกกล่าวด้วยเมตตาจิต เพื่อให้ท่านเหล่านั้น ประพฤติกิเลสให้ถูกต้องตามพระธรรมวินัย เพื่อความเจริญรุ่งเรืองของท่านเอง และความมั่นคง ของพระพุทธศาสนา

นอกจากนั้น ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของดวงกมล ทองคนารักษ์ (2547 : บทคัดย่อ) ทำการศึกษาเรื่อง บทบาทและความสำคัญของอุบาสิกาในพระพุทธศาสนาเถรวาท ผลการวิจัยสรุปได้ว่า อุบาสิกาในสมัยพุทธกาลมีบทบาทสำคัญเด่นชัดมากกว่าอุบาสิกาในปัจจุบัน ในด้านของการอุปถัมภ์พระสงฆ์ และบทบาทในการเป็นกัลยาณมิตรให้ตนเอง ส่วนอุบาสิกา ในปัจจุบันมีบทบาทในการเป็นกัลยาณมิตรให้ตนเอง คือ รักษาศีล ฟังธรรม ปฏิบัติธรรมน้อยลง อย่างไรก็ตาม อุบาสิกาสมัยปัจจุบันมีบทบาทในการเผยแพร่ธรรมะและการสังคมสงเคราะห์มากกว่า อุบาสิกาสมัยพุทธกาล

เพราะฉะนั้น เศรษฐีผู้ที่นับถือพระพุทธศาสนาจึงต้องหนักแน่นในการอุปถัมภ์บำรุง พระภิกษุสงฆ์ในพระพุทธศาสนา และต้องเป็นผู้ที่มีความศรัทธา ความเชื่อ ปลอดภัย ความเลื่อมใสต่อหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าอย่างหนักแน่นด้วย

2.1.2 การจัดสร้างและซ่อมแซมศาสนวัตถุต่างๆ ให้กับวัด ในพระพุทธศาสนา

เศรษฐีในสมัยพุทธกาลและในสมัยปัจจุบัน ได้สละทรัพย์เพื่อทำการจัดสร้างและซ่อมแซมศาสนวัตถุต่างๆ ให้กับวัดในพระพุทธศาสนาเช่นกัน โดยในส่วนของเศรษฐีในสมัยพุทธกาลนั้น เมื่อถึงแม้ว่าในธรรมบท จะไม่กล่าวถึงการบูรณะซ่อมแซมศาสนวัตถุต่างๆ ของวัดที่สร้างขึ้นมาก่อนหรือวัดอื่นๆ เป็นหลักฐานยืนยันที่ชัดเจน แต่จากการศึกษาค้นคว้าของผู้วิจัยเองคิดว่า เมื่อได้สร้างวัดขึ้นเป็นวัดประจำตระกูลของตนเองแล้ว ต้องทำนุบำรุงและซ่อมแซมศาสนวัตถุต่างๆ ที่ชำรุดทรุดโทรมให้มีความแข็งแรงและสวยงามเหมือนเดิม ซึ่งเศรษฐีทั้ง 3 ท่านต่างก็ได้สร้างวัดที่มีชื่อเสียงและมีความสวยงามขึ้นเพื่อถวายแด่พระบรมศาสดา ดังนี้ โสสกเศรษฐี สร้างวัดโสมลิตาราม (สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส, 2544 : 65) อนาถบิณฑิกเศรษฐี สร้างวัดเชตวันมหาวิหาร (สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส, 2544 : 17) วิสาขมหาอุบาสิกา สร้างวัดบุพพารามมหาวิหาร (สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส, 2544 : 108)

ในส่วนของเศรษฐีในสมัยปัจจุบัน ถึงแม้ว่าจะไม่ได้สร้างวัดเหมือนกับเศรษฐีในสมัยพุทธกาล แต่ได้สละทรัพย์เพื่อการทำนุบำรุงและซ่อมแซมศาสนวัตถุให้กับวัดต่างๆ เช่นกัน อาทิเช่น ชิน โสภณพนิช ให้การทำนุบำรุงวัดบวรนิเวศวิหาร วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม รวมทั้งช่วยเหลือทางด้านการศึกษา การสาธารณสงเคราะห์ให้กับวัดอื่นๆ อีกด้วย (ชาติรี โสภณพนิช, 2548) เทียม โชควัฒนา ให้การทำนุบำรุงวัดสัมพันธวงศ์ วัดหัวลำโพง วัดมหาธาตุ วัดเทพศิรินทราวาส รวมทั้งช่วยเหลือทางด้านการศึกษา การสาธารณสงเคราะห์ให้กับวัดอื่นๆ อีกด้วย (บุญเกียรติ โชควัฒนา, 2548) บุญยง ว่องวานิช ให้การทำนุบำรุงกับวัดต่างๆ โดยมีได้เจาะจงมากมาย (อนรุช ว่องวานิช, 2548)

จากผลของการศึกษาวิจัยดังกล่าว สอดคล้องกับงานวิจัยของพงศ์พันธ์ จันทรวราทิตย์ (2522 : 143) ได้ศึกษาวิทยานิพนธ์เรื่อง บทบาทของเศรษฐีที่ปรากฏในพระไตรปิฎกพอสรุปได้ดังนี้ เศรษฐีในสมัยพุทธกาลนั้นมีบทบาทสำคัญยิ่งในการอุปถัมภ์ และทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาในทุกๆ ด้าน เช่น การถวายภัตตาหาร จีวร สิ่งของเครื่องใช้ และยารักษาโรค ตลอดจนสร้างอารามถวายให้พระพุทธเจ้าและพระสงฆ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง อนาถบิณฑิกเศรษฐีและนางวิสาขา ยังได้ทำคุณประโยชน์แก่พระสงฆ์หลายประการ เช่น การแนะนำสิ่งที่เป็นประโยชน์ เป็นเหตุให้พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตสิ่งต่างๆ แก่พระสงฆ์ หลายอย่าง เป็นต้นว่า พระพุทธานุญาตผ้าเช็ดปาก (ผ้าเช็ดหน้า) ผ้าอาบน้ำฝน อาคันตุกภัต คมิกภัต กิลานภัตแก่ภิกษุสงฆ์

เพราะฉะนั้น เศรษฐีเมื่อมีการสร้างศาสนวัตถุและศาสนสถานให้กับวัดต่างๆ ในพระพุทธศาสนาแล้ว ควรจะให้ช่วยเหลือในการซ่อมแซมและทำนุบำรุงศาสนวัตถุ และศาสนสถานให้กับวัดเหล่านั้นด้วย เพื่อให้มีความสวยงามและสะดวกสบายต่อการ ปฏิบัติ ธรรม

2.1.3 การจัดตั้งมูลนิธิและสมาคมต่างๆ

เศรษฐีในสมัยพุทธกาลและสมัยปัจจุบัน ได้จัดตั้งมูลนิธิและสมาคมต่างๆ ขึ้น เพื่อช่วยเหลือสังคม พระพุทธศาสนา และราชสำนัก ดังนี้

เศรษฐีในสมัยพุทธกาล ได้ก่อตั้งมูลนิธิและโรงงานของตนขึ้นมา เพื่อสละทรัพย์ ถวายทานแก่พระภิกษุ สามเณร และช่วยเหลือคนเดินทางไกลและผู้ยากไร้เป็นประจำทุกวัน

เศรษฐีในสมัยปัจจุบันนั้น ชิน โสภณพนิช ได้ก่อตั้งมูลนิธิชิน โสภณพนิช เทียม โชควัฒนา ได้ก่อตั้งมูลนิธิเทียม โชควัฒนา และบุญยง ว่องวานิช ได้ก่อตั้ง บัณฑิตวิทยาลัย มูลนิธิสรรพวรมัน และมูลนิธิว่องวานิช เพื่อต้องการช่วยเหลือทำนุบำรุง พระพุทธศาสนา เพื่อต้องการส่งเสริมคนดีมีคุณธรรมและทำคุณประโยชน์แก่สังคม เพื่อต้องการ ช่วยเหลือเด็กนักเรียนที่เรียนดีแต่ยากจน และเพื่อช่วยผู้ที่ประสบภัยพิบัติต่างๆ โดยมีคณะกรรมการมูลนิธิของแต่ละท่านเป็นผู้ดูแล

จากผลการศึกษาวิจัยดังกล่าว สอดคล้องกับแนวทางการใช้จ่ายโภคทรัพย์ ที่กล่าวไว้ในอังกุตตรนิกาย ปัญจกนิบาต พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทยเล่มที่ 22 ข้อที่ 41 (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539 : 48) ว่า อริยสาวกแสวงหาโภคทรัพย์มาได้ด้วยน้ำพักน้ำแรง ด้วยความ ขยันหมั่นเพียรของตน และโดยทางสุจริตชอบธรรมแล้ว

- (1) เลี้ยงตัว เลี้ยงมารดาบิดา บุตรภรรยา และคนในปกครองทั้งหลายให้เป็นสุข
- (2) บำรุงมิตรสหาย และผู้ร่วมกิจการงานให้เป็นสุข
- (3) ใช้ปกป้องรักษาสวัสดิภาพ ทำตนให้มั่นคงปลอดภัยจากภัยอันตราย
- (4) ทำพละ คือ สละบำรุงหรือบูชา 5 อย่าง คือ
 - (4.1) ญาติพละ สงเคราะห์ญาติ
 - (4.2) อติถิพละ ต้อนรับแขก
 - (4.3) ปุพพเปตพละ ทำบุญหรือสักการะอุทิศผู้ล่วงลับ
 - (4.4) ราชพละ บำรุงราชการด้วยการเสียภาษีอากรเป็นต้น
 - (4.5) เทวตาพละ ถวายเทวดา คือ สักการะบำรุงหรือทำบุญอุทิศสิ่งที่เป็น

บูชาตามความเชื่อถือ

(5) อุปถัมภ์บำรุงสมณพราหมณ์ ผู้ประพฤติกิเลส ผู้ปฏิบัติชอบ ผู้ไม่ประมาทมัวเมา เพราะฉะนั้น เศรษฐีจึงควรก่อตั้งมูลนิธิต่างๆ ขึ้นมา เพื่อทำประโยชน์ให้กับ พระพุทธศาสนา สังคม และประเทศชาติ

2.2 ด้านการรักษาศีลและเจริญภาวนา

เศรษฐีในสมัยพุทธกาลทั้ง 3 ท่าน เมื่อถึงวันพระหรือวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา จะพากันรักษาศีล 5 หรือเบญจศีล และอุโบสถศีล หรือศีล 8 เป็นประจำ อีกทั้งยังชักชวนลูกหลาน และบริวารของตนๆ ให้รักษาศีล 5 ตามด้วย

เศรษฐีในสมัยปัจจุบัน 2 ท่านแรก คือ ชิน โสภณพนิช และเทียม โชควัฒนา จะรักษาเฉพาะศีล 5 หรือเบญจศีลในวันพระอุโบสถ และวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา เช่น วันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา วันอาสาฬหบูชา และวันเข้าพรรษา ส่วนบุญยัง ว่องวานิช ก่อนที่ยังไม่ได้เข้ามาอุปสมบทเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนา ได้รักษาเฉพาะศีล 5 หรือเบญจศีล เหมือนกับเศรษฐีทั้ง 2 ท่าน แต่เมื่อเข้ามาอุปสมบทในพระพุทธศาสนาแล้วได้รักษาศีลของพระภิกษุ คือ ศีล 227 ข้อ แทน นอกจากนี้เศรษฐีทั้ง 3 ท่านมักจะใช้เวลาว่างศึกษา และอ่านหนังสือธรรมะของท่านอาจารย์ต่างๆ เช่น ท่านพุทธทาส ท่านเจ้าคุณหลวงพ่อบัญญา และท่านเจ้าคุณพระพยอม เป็นประจำ

ผลของการศึกษาวิจัย สอดคล้องกับแนวคิดหลักปฏิบัติเกี่ยวกับเศรษฐกิจของเศรษฐี ตามแนวพุทธ ในเรื่อง อริยทรัพย์ คือ คุณความดีอย่างประเสริฐ 7 ประการ ซึ่งเป็นสิ่งที่เศรษฐี ควรจะมีและปฏิบัติตาม ในอังคุตตรนิกาย สัตตกนิบาต พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย เล่มที่ 23 ข้อที่ 6 (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539 : 5) กล่าวถึงเรื่องของศีลว่า ศีล คือเจตนาเป็นเครื่องงดเว้น ความสำรวมระวัง การไม่ล่วงละเมิดปกติกาย วาจา และเจตสิก ศีลจัดเป็นทรัพย์อันประเสริฐ ดังเวลาพระให้ศีล ท่านว่า สีเลน สุคติ ยนฺติ สีเลน โภกสมฺปทา สีเลน นิพฺพตี ยนฺติ ตสฺมา สິลํ วิโสธเย แปลว่า จะมีความสุขก็เพราะศีล จะได้โภคทรัพย์ ก็เพราะศีล จะมีความเย็นใจ ก็เพราะศีล คือถึงนิพพาน เพราะฉะนั้น ท่านจงรักษาศีลให้บริสุทธิ์ ศีลนี้จัดว่าเป็นทรัพย์ เพราะว่าเป็นคนที่อยู่ในศีลนั้นอยู่ในระเบียบวินัย เป็นคนดีในสังคม ทำความสงบเย็นให้แก่ตนและหมู่คณะ

ในด้านการเจริญภาวนานั้น สอดคล้องกับแนวคิดด้านหลักธรรมเพื่อความเจริญรุ่งเรืองตามหลักปฏิบัติหัวใจเศรษฐี ซึ่งมาในทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทยเล่มที่ 11 ข้อที่ 228 (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539 : 231) ได้กล่าวถึงปัญญาสัมปทา การสมบูรณ์ด้วยปัญญา คือสามารถจำแนกแยกแยะให้เห็นว่าอะไรเป็นบุญ อะไรเป็นบาป อะไรเป็นคุณ อะไรเป็นโทษ อะไรเป็นประโยชน์ อะไรไม่เป็นประโยชน์ อะไรดี อะไรชั่ว อะไรเป็น

ทางเสื่อม อะไรเป็นทางเจริญ เป็นต้น ตลอดจนสามารถใช้ปัญญามองสิ่งทั้งหลายเห็นตามสภาพความเป็นจริงในเรื่องนั้น ขจัดความเขลาความหลงออกไปจากจิตใจได้ตามลำดับ พระพุทธศาสนาเชื่อว่าความสมบูรณ์ด้วยปัญญานี้ จะเกิดมีขึ้นได้จะต้องศึกษาและปฏิบัติใน 3 แนวทาง คือ

- (1) สุตมยปัญญา ปัญญาเกิดจากการฟัง
- (2) จินตมยปัญญา ปัญญาเกิดจากการคิด
- (3) ภวานามยปัญญา ปัญญาเกิดจากการอบรม

เพราะฉะนั้น เศรษฐีทุกคนจึงต้องเน้นหนักในเรื่องการรักษาศีล และการเจริญภาวนา ควรกระทำให้เกิดมีขึ้นกับตนเองบ่อยๆ และสม่ำเสมอ

3 บทบาทของเศรษฐีที่มีต่อพระมหากษัตริย์และราชสำนัก

เศรษฐีในสมัยพุทธกาล คือ โฆสกเศรษฐี ได้ช่วยเหลือพระเจ้าพิมพิสาร เจ้าเมืองราชคฤห์ ผู้ซึ่งแต่งตั้งให้ตนได้ดำรงตำแหน่งเศรษฐีประจำเมืองแทนเศรษฐีผู้เป็นบิดา ด้วยการช่วยเหลือภยโอรส และเป็นที่ปรึกษาด้านเศรษฐกิจให้กับพระมหากษัตริย์ (พงศัพัตน์ จันทรวราทิตย์, 2522 : 26 -27)

อนาถบิณฑิกเศรษฐี ได้เก็บภาษีที่แคว้นกาลิซึ่งขึ้นกับแคว้นโกศล เพื่อนำไปถวายแด่พระเจ้าปเสนทิโกศล ผู้ปกครองแคว้นโกศล และยังทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษาด้านเศรษฐกิจให้กับพระองค์อีกด้วย (รังษี สุทนต์, 2544 : 82)

วิสาขามหาอุบาสิกา กลับไม่เป็นที่นับถือและได้รับการให้ความสำคัญจากพระเจ้าปเสนทิโกศลมากนัก เพราะในธรรมเนียมไม่ได้กล่าวถึงบทบาทด้านนี้ของนางวิสาขालะ ผู้วิจัยคิดว่าน่าจะเป็นเพราะสตรียังไม่มีบทบาทในการรับราชการ เพราะยังไม่ค่อยได้รับการศึกษาและไม่พบว่าสตรีไปศึกษาศิลปวิทยาที่กรุงตักสิลา แต่จากเรื่องราวในราชสำนักจะพบว่าสตรีฝ่ายนาฏศิลป์คอยถวายการบำรุงบำเรอ เช่น ในคัมภีร์วิมานวัตถุรรถถกกา พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทยเล่มที่ 22 ข้อ 142 (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539 : 90) ว่า นางสิริมา มีตำแหน่งเป็นนางสนมของพระเจ้าพิมพิสาร คอยแสดงนาฏลีลาพ้อนรำขับร้องถวายพระเจ้าพิมพิสาร เช่นเดียวกับนางนาฏศิลป์ในสมัยอยุธยาและรัตนโกสินทร์ของไทยเรา

เศรษฐีในสมัยปัจจุบันได้ให้การช่วยเหลือราชสำนักมากมาย เช่น การทูลเกล้าฯ ถวายปัจจัยและสิ่งของโดยเสด็จพระราชกุศลแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ภูมิพลอดุลยเดช สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ฯ และพระบรมวงศานุวงศ์ เนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา 5 ธันวาคมหาราชวันแม่แห่งชาติ 12 สิงหาคมของทุกปี มูลนิธิราชประชานุเคราะห์ในพระบรมราชูปถัมภ์ มูลนิธิชัย

พัฒนา มุณินิธิภูมิพโลภิกขุ มุณินิธิสายใจไทย มุณินิธิ 5 ธันวาคมหาราช มุณินิธิแม่ฟ้าหลวง มุณินิธิ สมเด็จพระเจ้า สภาภาษาไทย และโดยเสด็จพระราชกุศลตามพระอัยยาศัย

จากผลของการวิจัยดังกล่าว สอดคล้องกับงานวิจัยของพระปลัดประวิทย์ ตปคุโณ (2546 : บทคัดย่อ) ทำการศึกษาบทบาทและคุณธรรมของราชภัฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท และในสังคมไทย ผลการวิจัยพบว่า ราชภัฏเป็นบุคคลที่พระราชทานแต่งตั้งไว้สนองงานบ้าง เป็นบุคคลที่พระราชทานเกณฑ์มารับใช้ราชสำนักบ้าง ปัจจุบันราชภัฏหรือราชการเป็นบุคคล ผู้ที่ต้องสอบแข่งขันรับตำแหน่งราชภัฏ มีภาระงานชัดเจน มีคุณธรรมตามหลักธรรม ในพระพุทธศาสนา ต่อมาได้ปรับปรุงแก้ไขเป็นกฎเกณฑ์ข้อบังคับ นอกจากปฏิบัติตามกฎระเบียบ หลักปฏิบัติของข้าราชการแล้ว ควรอยู่บนพื้นฐานแห่งหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาด้วย สังคมไทยจึงจะเจริญรุ่งเรืองในด้านต่างๆ และประชาชนจะอยู่กันอย่างสันติสุข

นอกจากนั้น ยังสอดคล้องกับหลักปฏิบัติราชการ ที่เรียกว่า ราชวสดีธรรม ซึ่งมีปรากฏในวิสุทธิสารคดี 49 ประการ พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทยเล่มที่ 28 ข้อ 1471-1517 (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539 : 414 – 421) โดยเฉพาะประการดังต่อไปนี้ คือ

ประการที่ 7 ไม่พึงใช้เกียรติท่วงทีวาจาอย่างดีเสมอกับพระราชหรือหัวหน้า ต้องแสดงให้ต่างชั้นลงมา จึงจะชอบด้วยประเพณีนิยม และเป็นการรักษาตนให้พ้นราศีโทษ

ประการที่ 41 ข้าราชการไม่ควรลบถ้อยคำประเพณีในการบริจาทาน ควรรักษาไว้ให้มั่นคง เมื่อถึงคราวที่จะทรงบริจาทานก็ไม่ต้องคิดกันโดยประการใดๆ ทั้งสิ้น

และประการที่ 49 ต้องสักการบูชาพระราช ผู้ซึ่งถือว่าเป็นยอดปราชญ์ และเป็นผู้พระราชทานสมบัติอันน่าพอใจได้ทุกๆ อย่าง

เพราะฉะนั้น เศรษฐีจำเป็นต้องช่วยเหลือพระมหากษัตริย์และราชสำนัก ทั้งด้านการทูลเกล้าฯ ถวายเงินโดยเสด็จพระราชกุศล หรือด้านเป็นที่ปรึกษาสนองงานของราชสำนัก เพื่อเป็นการแสดงออกถึงความจงรักภักดี และความกตัญญูกตเวทีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์

4 คุณธรรมของเศรษฐีในสมัยพุทธกาลและในสมัยปัจจุบัน

4.1 สังคหัตถุธรรม

เศรษฐีในสมัยพุทธกาลและในสมัยปัจจุบัน มีคุณธรรมทางด้านสังคหัตถุธรรม คือ ธรรมเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจคน ครบทั้ง 4 ประการคือ ทาน การให้ การเสียสละ ปิยวาจา การพูดจาที่ไพเราะ อุตถจริยา การประพฤติประโยชน์ และสมานัตตตา การวางตนเสมอต้นเสมอปลาย มีความจริงใจต่อทุกๆ คน

จากผลการศึกษาวิจัยดังกล่าว สอดคล้องกับงานวิจัยของพระมหาชัยวัฒน์ อภิญาณจารย์ (2541 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาวิเคราะห์บทบาทของนางวิสาขามหาอุบาสิกาที่ปรากฏ

ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา ด้านฐานะทางสังคม นางวิสาขาไม่ว่าจะไปในสถานที่แห่งใดประชาชน ก็ให้การต้อนรับเสมอ เพราะนางเป็นคนดี มีความประพฤติชอบทั้งกายวาจาและใจ รู้จักการวางตนให้เหมาะสมในการเข้าสมาคมนั้นๆ อีกประการหนึ่ง นางได้ประพฤติตน ให้เป็นแบบอย่างที่ดี เป็นต้นว่าก่อนที่จะแนะนำให้ผู้อื่นบริจาทาน ตนเองก็บริจาทาน เป็นตัวอย่าง หรือใครต้องการให้นางช่วยเหลืออะไรนางก็ช่วยเหลืออย่างเต็มความสามารถ

เพราะฉะนั้น เศรษฐีจึงควรตั้งตนอยู่ในหลักสังคหวัตถุธรรมทั้ง 4 ประการ เพราะสามารถใช้ยึดเหนี่ยวน้ำใจลูกน้องและบริวารของตนได้ดี

4.2 ทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์

เศรษฐีในสมัยพุทธกาลและในสมัยปัจจุบัน มีคุณธรรมทางด้านทิฏฐธัมมิกัตถ ประโยชน์ คือ ธรรมที่ให้ประโยชน์ในปัจจุบัน ครบทั้ง 4 ประการ คือ อุฏฐานสัมปทา เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยความเพียร หรือมีความเพียรพยายาม อรักขสัมปทา เป็นผู้รู้จักรักษาทรัพย์ สมบัติที่ตนแสวงหามาได้ กัลยาณมิตรตตา เป็นผู้รู้จักคบมิตร หรือคบแต่สัตบุรุษ และสมชีวิตา เป็นผู้รู้จักและเข้าใจวิธีการดำรงชีวิตของตนและพวกพ้อง มีความเป็นอยู่ที่เหมาะสมกับฐานะ ของตน

จากผลการศึกษาวิจัยดังกล่าว สอดคล้องกับแนวคิดด้านหลักธรรมเพื่อความเจริญรุ่งเรืองตามหลักปฏิบัติหัวใจเศรษฐี ซึ่งมาในอังคุตตรนิกาย อฏฐกนิบาต พระไตรปิฎก ฉบับภาษาไทยเล่มที่ 23 ข้อที่ 144 (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539 : 289) ที่ว่า ทิฏฐธัมมิกัตถ ประโยชน์ คือ การกระทำต่างๆ เพื่อให้เกิดประโยชน์ในทางมนุษยสัมพันธ์แก่ตนเองและสังคม 4 ประการ ในปัจจุบัน คือ

(1) อุฏฐานสัมปทา คุณธรรมในเรื่องนี้ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงสอน ให้ปัจเจกบุคคลใช้สติปัญญาและความขยันหมั่นเพียร ในการศึกษาของตนในศิลปวิทยาการต่างๆ ให้บรรลุผลสำเร็จดังที่ได้ตั้งความปรารถนาไว้ หรือจะปฏิบัติภารกิจใดๆ หรือประกอบอาชีพใดๆ ก็ให้ใช้สติปัญญาและความอดสาหะพากเพียรอย่างเต็มกำลังความรู้ความสามารถของตน เพื่อให้ภารกิจกิจการต่างๆ หรืออาชีพของตนดำเนินไปอย่างมีระเบียบและเจริญก้าวหน้า และให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี

(2) อรักขสัมปทา คุณธรรมของพุทธศาสนาในเรื่องนี้ หมายถึง “การรักษา” หรือถึงพร้อมด้วยการรักษา ซึ่งมีความสำคัญเกี่ยวกับการประกอบอาชีพในการรักษาทรัพย์สิน หรือรายได้ที่หามาได้ของตนให้คงอยู่ตลอดไปให้นานที่สุด

(3) กัลยาณมิตรตตา คือ การเลือกคบเพื่อนที่ดี ละเว้นมิตรชั่วหรือมิตรเทียม คุณธรรมของพระพุทธศาสนาเรื่องการคบมิตรดีและหลีกเลี่ยงการคบมิตรชั่ว ของคุณธรรมข้อนี้

ควรมีในตัวเสรีทุกคน

(4) สมชีวิตา คุณธรรมของพระพุทธศาสนาในเรื่องนี้ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงสั่งสอนให้บุคคลผู้มีหน้าที่ทางมนุษยสัมพันธ์ทุกคนทุกระดับชั้น ให้รู้จักการใช้จ่ายทรัพย์ในการดำรงชีวิตของตนให้พอเหมาะพอสมแก่อัตภาพของแต่ละบุคคล ไม่ให้ฟุ่มเฟือยหรือฝืดเคืองจนเกินไป การที่พระองค์ทรงสั่งสอนให้บุคคลจ่ายทรัพย์เงินทองที่หามาได้ให้พอสมควรแก่ฐานะของตนนั้น ย่อมหมายถึงพระองค์ทรงแนะนำให้บุคคลดำเนินชีวิตในทางสายกลางและโดยหลักประหยัคนั่นเอง และในขณะเดียวกัน พระองค์ก็ทรงสั่งสอนไม่ให้ตระหนี่ เห็นยวนเน้นเห็นแก่ตัว โดยปราศจากเหตุผล พระองค์ได้ทรงสั่งสอนให้บุคคลซึ่งมีหน้าที่ทางมนุษยสัมพันธ์ทุกคน มีหน้าที่บริจาทรัพย์เงินทองของตนซึ่งหามาได้ เพื่อการกุศลและสังคัมสงเคราะห์ต่างๆ บ้าง

เพราะฉะนั้น เสรีจึงควรตั้งตนอยู่ในหลักทฤษฎีธรรมมีกัตตประโยชน์ทั้ง 4 ประการ เพราะสามารถใช้เป็นหลักมนุษยสัมพันธ์ระหว่างตนเองกับลูกน้องและบริวารของตน ได้ดี

4.3 ขรวาสาธรรม

เสรีในสมัยพุทธกาลและในสมัยปัจจุบัน มีคุณธรรมทางด้านขรวาสาธรรม คือ ธรรมสำหรับผู้ครองเรือน ครบทั้ง 4 ประการ คือ สัจจะ ความจริงใจ ทมะ การรู้จัก ข่มใจ ขันติ ความอดทนไม่ย่อท้อต่ออุปสรรคต่างๆ และจาคะ การรู้จักเสียสละแบ่งปันสิ่งของของตนแก่บุคคลอื่นที่มีความต้องการ

จากผลการศึกษาวิจัยดังกล่าว สอดคล้องกับแนวคิดหลักคุณธรรมของเสรีที่เสรีหรือคหบดีควรนำมาประพฤติปฏิบัติและน้อมมาสู่ตนได้แก่ ขรวาสาธรรม ในขุททกนิกาย สุตตนิบาต พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทยเล่มที่ 25 ข้อที่ 311 (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539 : 361) มีอยู่ 4 ประการ คือ

(1) สัจจะ คือ การรักษาความสัตย์ความจริงใจต่อตัวเองที่จะประพฤติปฏิบัติแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์และเป็นธรรม

(2) ทมะ คือ การรู้จักข่มใจตนเอง ฝึกลใจตนเอง ให้ประพฤติปฏิบัติตนอยู่ในความสัตย์ และความดีนั้น

(3) ขันติ คือ การอดทน อดกลั้น และอดออม ที่จะไม่ประพฤติล่วงความสัตย์สุจริต ไม่ว่าจะด้วยเหตุประการใด

(4) จาคะ คือ การรู้จักละวางความชั่ว ความทุจริต และรู้จักสละประโยชน์ส่วนน้อยของตนเพื่อประโยชน์ส่วนใหญ่ของบ้านเมือง

เพราะฉะนั้น เสรีทุกคนควรจะยึดหลักขรวาสาธรรม มาใช้ในการครองคน ครองตน และครองเรือน เพื่อให้ครอบครัว สังคม และประเทศชาติมีความสุข ความสงบร่มเย็น

4.4 พรหมวิหารธรรม

เศรษฐีในสมัยพุทธกาลและในสมัยปัจจุบัน มีคุณธรรมทางด้านพรหมวิหารธรรม คือ ธรรมประจำใจอันประเสริฐ หรือหลักความประพฤติที่ประเสริฐบริสุทธิครบทั้ง 4 ประการ คือ เมตตา ความรัก ความปรารถนาคืออยากให้เขามีความสุข มีจิตอันแผ่ไมตรีและคิดทำประโยชน์ แก่มนุษย์สัตว์ทั่วหน้า กรุณา ความสงสาร คิดช่วยให้พ้นทุกข์ ใฝ่ใจในอันจะปลดเปลื้องบำบัด ความทุกข์ยากเดือดร้อนของปวงสัตว์ มุทิตา ความยินดีในเมื่อผู้อื่นอยู่ดีมีความสุข มีจิตฟ่องใสบันเทิง กอปรด้วยอาการแช่มชื่นเบิกบานอยู่เสมอ พลอยยินดีด้วยเมื่อเขาได้ดีมีความสุข และ มีความเจริญงอกงามยิ่งขึ้นไป และอุเบกขา ความวางใจเป็นกลาง คือ มีจิตเรียบเที่ยงธรรม คุจตรา ชั่ง ไม่เอนเอียงด้วยรักและชัง พร้อมที่จะวินิจฉัยและปฏิบัติไปตามธรรม

จากผลของการวิจัยดังกล่าว สอดคล้องกับสุพล เครือมะโนรมย์ (2543 : 13 –14) ได้ศึกษาเรื่องการใช้หลักพุทธธรรมในการบริหารงานของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดเทศบาล นครเชียงใหม่ ได้กล่าวถึงหลักธรรมที่จัดว่าเป็นคุณธรรมของผู้บริหารซึ่งมีความสอดคล้องกับ หลักคุณธรรมของเศรษฐีอยู่หมวดหนึ่งคือ พรหมวิหารธรรม 4 ประการ (อ้างใน พระธรรม กิตติวงศ์, 2541 : 8 – 9) ประกอบด้วย

(1) เมตตา ได้แก่ ความจริงใจ ความรัก ความปรารถนาดีต่อผู้อื่น ไม่มีเล่ห์เหลี่ยม คุได้จากสีหน้าที่บ่งบอก คือ ยิ้มแย้มแจ่มใส และดูจากการกระทำที่มุ่งหวังให้ผู้อื่นมีดียิ่งๆ ขึ้นไป

(2) กรุณา ได้แก่ ความสงสาร ความเห็นอกเห็นใจต่อเพื่อนมนุษย์ร่วมโลก ยามเห็นผู้อื่นลำบากก็ทนอยู่ไม่ได้ ต้องแสดงออกมาด้วยการเข้าไปช่วยเหลือเจือจุนด้วยความเต็มใจ เสมอ ในทำนองสุขก็สุขด้วย ทุกข์ก็ทุกข์ด้วย

(3) มุทิตา ได้แก่ ความชื่นชมยินดีในความสำเร็จสมหวังของผู้อื่น ไม่แสดงความ อิจฉาริษยาด้วยการทนดูทนเห็นคนที่เขาได้ดีกว่าตัวไม่ได้ คุได้จากการไปแสดงความยินดีต่อ บุคคลอื่นหรือชื่นชมต่อความสำเร็จของบุคคลอื่นโดยไม่ต้องบังคับใจ

(4) อุเบกขา ได้แก่ ความวางเฉย ในเมื่อไม่อาจจะช่วยเหลือเขาได้ ไม่ทับถม ช้าเติม และเมื่อผู้อื่นผิดพลาดหรือได้รับความวิบัติ ไม่แสดงอาการสมน้ำหน้าเมื่อเขาพลาด เป็นต้น

เพราะฉะนั้น เศรษฐีทั้งหลายจะต้องมีหลักพรหมวิหารธรรมประจำใจเอาไว้ เพราะถือว่าเป็นคุณธรรมสำหรับนักบริหารและนักปกครองคน โดยเฉพาะ

4.5 เบญจศีล

เศรษฐีในสมัยพุทธกาลและในสมัยปัจจุบัน มีคุณธรรมทางด้านเบญจศีล หมายถึง

ความประพฤติชอบทางกายและวาจา การรักษากายวาจาให้เรียบร้อย ข้อปฏิบัติในการเว้นจาก ความชั่ว ครบทั้ง 5 ประการ คือ

- (1) เว้นจากการปลงชีวิต เว้นจากการฆ่าการประทุษร้ายกัน
- (2) เว้นจากการถือเอาของที่เขาไม่ได้ให้ เว้นจากการลัก โกง ละเมิดกรรมสิทธิ์ ทำลายทรัพย์สิน
- (3) เว้นจากการประพฤติผิดในกาม เว้นจากการล่วงละเมิดสิ่งที่ผู้อื่นรักใคร่หวงแหน ป้องกันการประพฤติผิดทางเพศ
- (4) เว้นจากการพูดเท็จ โกหก หลอกลวง ป้องกันการใส่วาจาคำพูดเป็นอุบาย เบียดเบียนผู้อื่น ด้วยการโกหกหลอกลวง ใส่ร้ายป้ายสี ส่อเสียด ให้ผู้อื่นได้รับความเสียหาย
- (5) เว้นจากน้ำเมาคือสุราและเมรัย อันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท เว้นจาก สิ่งเสพติดให้โทษ ป้องกันการลุ่มหลงในสิ่งเสพติดให้โทษ

จากผลของการวิจัยดังกล่าว สอดคล้องกับคำสอนในอังคุตตรนิกาย อัฐกนิบาต พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทยเล่มที่ 23 ข้อที่ 145 (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,2539 : 224) ที่ว่า ผู้ที่ดำรงตนอยู่ในความเป็นศรัทธาหรือคบดี ควรเว้นจากอบายมุขทั้งหลาย เพราะเป็นสิ่งที่ผู้ครองเรือนไม่ควรประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่นำไปสู่อบายทั้งหลาย ซึ่งจำแนกออกเป็น 4 คือ

- (1) เป็นนักเลงหญิง
- (2) เป็นนักเลงสุรา
- (3) เป็นนักเลงการพนัน
- (4) มีมิตรชั่วเป็นสหาย

แต่ในคัมภีร์ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทยเล่มที่ 11 ข้อที่ 178 (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,2539 : 139 – 140) ได้จำแนกอบายมุขออกเป็น 6 คือ

- (1) เป็นนักเลงสุรา
- (2) เป็นนักเลงเที่ยวกลางคืน
- (3) การเที่ยวดูการละเล่น
- (4) เป็นนักเลงการพนัน
- (5) คบเพื่อนชั่ว
- (6) เกียจคร้านการงาน

เพราะฉะนั้น ศรัทธาจะต้องละเว้นตนเองจากอบายมุขทั้งหลาย ด้วยการปฏิบัติตนอยู่ในหลักเบญจศีลอย่างเคร่งครัด แล้วจะพบกับความสุขของคฤหัสถ์ ที่กล่าวถึงในอังคุตตรนิกาย จตุกนิบาต พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทยเล่มที่ 21 ข้อที่ 62 (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,2539 : 91)

ไว้ 4 ประการคือ

(1) อตติสุข สุขเกิดจากความมีทรัพย์ คือ ความภูมิใจเอิบอ้อมและอุ่นใจว่าตนมีโภคทรัพย์ที่ได้มาด้วยน้ำพักน้ำแรง ความขยันหมั่นเพียรของตนและโดยทางชอบธรรม

(2) โภคสุข สุขเกิดจากการใช้จ่ายทรัพย์ คือความภูมิใจ อ้อมเอมใจว่าตนมีโภคทรัพย์ที่ได้มาโดยชอบนั้น เลี้ยงชีพ เลี้ยงผู้ที่ควรเลี้ยง และบำเพ็ญคุณประโยชน์

(3) อนนสุข สุขเกิดจากความไม่เป็นหนี้ คือความภูมิใจอ้อมเอมใจว่า ตนเป็นไท ไม่มีหนี้สินติดค้างใคร

(4) อนวัชชสุข สุขเกิดจากความประพฤตินิรมล คือความภูมิใจอ้อมเอมใจว่าตนมีความประพฤติสุจริต ไม่บกพร่องเสียหาย ใครติเตียนไม่ได้ ทั้งทางกาย ทางวาจาและทางใจ

5 ศึกษาเปรียบเทียบบทบาทและคุณธรรมทางพระพุทธศาสนา ระหว่างเศรษฐกิจในสมัยพุทธกาลและในสมัยปัจจุบัน

การอภิปรายผลในด้านการเปรียบเทียบบทบาทด้านต่างๆ และคุณธรรมทางพระพุทธศาสนา ระหว่างเศรษฐกิจในสมัยพุทธกาลและในสมัยปัจจุบันนั้น เนื่องจากเนื้อหาที่จะนำมาอภิปรายมีความคล้ายคลึงกับเนื้อหาที่อภิปรายมาแล้ว ทั้งในด้านบทบาทด้านต่างๆ และคุณธรรมทางพระพุทธศาสนา ผู้วิจัยจะไม่ขอเอาข้อมูลส่วนนี้มาอภิปรายผลให้ดูเป็นการซ้ำซ้อนของเดิมและจะเป็นการยืดยาวจนเกินไป

ข้อเสนอแนะในการวิจัย

1 ข้อเสนอแนะที่ค้นพบจากการวิจัย

จากการศึกษาค้นคว้าวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ค้นพบว่า โดยรวมแล้วเศรษฐกิจในสมัยพุทธกาลและในสมัยปัจจุบัน ต่างก็ปฏิบัติตามตรงตามบทบาทที่เกี่ยวข้องทั้งด้านสังคมและสังคมสงเคราะห์ ด้านพระพุทธศาสนา ด้านพระมหากษัตริย์และราชสำนัก อีกทั้งปฏิบัติตามตรงตามหลักคุณธรรมที่สำคัญๆ ซึ่งเป็นหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ หลักสังคหวัตถุธรรม หลักทฤษฎัมมิกัตถประโยชน์ หลักภรวาสาธรรม หลักพรหมวิหารธรรม และเบญจศีล ถึงแม้ว่าในประเด็นย่อยบางประเด็นอาจจะแตกต่างกันบ้าง นับว่าเป็นประเด็นส่วนน้อย ซึ่งผู้วิจัยขอสรุปย่อๆ ข้อมูลที่ได้ค้นพบจากการวิจัยในแต่ละด้าน ดังนี้

1.1 ด้านสังคมและสังคมสงเคราะห์

เศรษฐกิจในสมัยพุทธกาลและใน สมัยปัจจุบันได้ปฏิบัติตามบทบาทด้านสังคม

และสังคมสงเคราะห์ ในเรื่องการช่วยเหลือผู้ประสบภัยพิบัติต่างๆ การช่วยเหลือกิจการต่างๆ ทั้งของภาครัฐและเอกชน การสงเคราะห์แก่ญาติพี่น้อง การสงเคราะห์แก่บิณฑบาต และผู้ได้บังคับบัญชา การสงเคราะห์แก่ผู้ยากไร้ ที่แตกต่างกันบ้าง คือ ด้านการมอบทุนการศึกษาแก่นักเรียนที่เรียนดีแต่ยากจน การสงเคราะห์แก่โรงพยาบาลและมูลนิธิต่างๆ เนื่องจากเศรษฐกิจในสมัยพุทธกาลไม่ได้กล่าวถึงบทบาทด้านนี้ไว้ชัดเจน สำหรับเศรษฐกิจในสมัยปัจจุบันมีบทบาทด้านนี้ค่อนข้างชัดเจน หากจะให้ชัดเจนมากยิ่งขึ้นกว่าที่กระทำอยู่ ควรจะปฏิบัติตนตามบทบาทด้านที่กล่าวมานี้ให้บ่อยๆ และเพิ่มมากขึ้น

1.2 ด้านพระพุทธศาสนา

เศรษฐกิจในสมัยพุทธกาลและในสมัยปัจจุบันได้ปฏิบัติตนตามบทบาทด้านพระพุทธศาสนา ในเรื่องการอุปถัมภ์บำรุงพระภิกษุสงฆ์ในพระพุทธศาสนา การจัดสร้างและบูรณะซ่อมแซมศาสนวัตถุต่างๆ ให้กับวัดในพระพุทธศาสนา ด้านการจัดตั้งมูลนิธิหรือสมาคมต่างๆ เพื่อทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา และการประพฤติปฏิบัติด้านการรักษาศิลปะและการเจริญภาวนา บทบาทด้านนี้ของเศรษฐกิจในสมัยพุทธกาลจะมีความชัดเจนกว่าเศรษฐกิจในสมัยปัจจุบัน เพราะจะให้ความสำคัญมากกว่าการประกอบธุรกิจของตนเองเสียอีก เพราะฉะนั้น เศรษฐีในสมัยปัจจุบันควรจะให้ความสำคัญกับบทบาทด้านนี้ให้เพิ่มขึ้นกว่าเดิม

1.3 ด้านพระมหากษัตริย์และราชสำนัก

เศรษฐกิจในสมัยพุทธกาลและในสมัยปัจจุบันได้ปฏิบัติตนตามบทบาทด้านพระมหากษัตริย์และราชสำนัก ในเรื่องการจัดเก็บภาษีหรือจ่ายภาษีให้กับพระมหากษัตริย์หรือบำรุงรัฐ การเป็นที่ปรึกษาด้านเศรษฐกิจให้กับพระมหากษัตริย์และภาครัฐ และการทูลเกล้าฯ ถวายเงินและสิ่งของโดยเสด็จพระราชกุศลแก่พระมหากษัตริย์และพระบรมวงศานุวงศ์ที่เกี่ยวข้อง แต่บทบาทด้านนี้ของนางวิสาขา มหาอุบาสิกา จะน้อยกว่าเศรษฐกิจท่านอื่นๆ เนื่องจากในสมัยพุทธกาล ผู้หญิงจะมีโอกาสได้แสดงบทบาทด้านนี้น้อยกว่าเศรษฐกิจที่เป็นผู้ชาย สำหรับเศรษฐกิจในสมัยปัจจุบันได้ให้ความสำคัญกับบทบาทด้านนี้มาก

1.4 คุณธรรมด้านสังคหวัตถุธรรม

เศรษฐกิจในสมัยพุทธกาลและในสมัยปัจจุบันได้ปฏิบัติตนตามหลักคุณธรรมด้านสังคหวัตถุธรรม ธรรมเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ 4 ประการ ในเรื่องการให้ทาน การพูดจาที่ไพเราะ การบำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์ และการวางตนเสมอต้นเสมอปลาย แต่หากจะพิจารณาอย่างคร่าวๆ แล้ว เศรษฐีในสมัยพุทธกาลจะมีคุณธรรมด้านนี้มากกว่าเศรษฐกิจในสมัยปัจจุบัน เพราะฉะนั้น เศรษฐีในสมัยปัจจุบันควรปรับปรุงให้ตนเองมีคุณธรรมด้านนี้เพิ่มขึ้น เพราะจะเป็นประโยชน์ต่อตัวท่านเอง ทั้งในด้านการดำเนินชีวิตและการประกอบธุรกิจ

1.5 คุณธรรมด้านทฤษฎีธรรมมีกัตถประโยชน์

เศรษฐีในสมัยพุทธกาลและในสมัยปัจจุบันได้ปฏิบัติตนตามหลักคุณธรรมด้านทฤษฎีธรรมมีกัตถประโยชน์ ธรรมที่อำนวยการประโยชน์สุขในปัจจุบัน 4 ประการ ในเรื่องการขยันหมั่นเพียร การรู้จักเก็บรักษาทรัพย์สมบัติ การเลือกคบแต่คนดีเป็นมิตรสหาย และการรู้จักวิถีการใช้ชีวิตให้เหมาะสมกับยุคสมัย ตามความเห็นของผู้วิจัยแล้ว เศรษฐีทั้ง 2 กลุ่มจะให้ความสำคัญกับคุณธรรมด้านนี้ด้วยการประพฤติปฏิบัติตนเป็นอย่างดี ทำให้แต่ละท่านกลายเป็นเศรษฐีที่มีชื่อเสียงตามยุคสมัย

1.6 คุณธรรมด้านฆราวาสธรรม

เศรษฐีในสมัยพุทธกาลและในสมัยปัจจุบันได้ปฏิบัติตนตามหลักคุณธรรมด้านฆราวาสธรรม ธรรมสำหรับผู้ครองเรือน 4 ประการ ในเรื่องความซื่อตรงและจริงใจ การฝึกฝนและอบรมนิสัยของตนเอง การอดทนต่ออุปสรรคต่างๆ การเสียสละและความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เพราะการที่เศรษฐีแต่ละท่านดำรงชีวิตมาถึงจุดนี้ได้ นั่นจะต้องปฏิบัติตนตามหลักคุณธรรมด้านนี้ นั่นเอง ทำให้เศรษฐีแต่ละท่านๆ มีครอบครัวที่อบอุ่นและร่มเย็นไม่ประสบกับปัญหา

1.7 คุณธรรมด้านพรหมวิหารธรรม

เศรษฐีในสมัยพุทธกาลและในสมัยปัจจุบันได้ปฏิบัติตนตามหลักคุณธรรมด้านพรหมวิหารธรรม ธรรมประจำใจอย่างประเสริฐ 4 ประการ ในเรื่องเมตตา มีความรักและปรารถนาดีต่อกัน กรุณา ความสงสารเอ็นดู มุทิตา ความยินดีเมื่อเขามีความสุข และอุเบกขา ความวางใจเป็นกลาง ทำให้เศรษฐีทั้ง 2 กลุ่มกลายเป็นที่เคารพและนับถือของญาติมิตรและบริวารของตน

1.8 คุณธรรมด้านเบญจศีล

เศรษฐีในสมัยพุทธกาลและในสมัยปัจจุบันได้ปฏิบัติตนตามหลักคุณธรรมด้านเบญจศีล ธรรมประจำใจอย่างประเสริฐ 5 ประการ คือ

- (1) เว้นจากการปลงชีวิต เว้นจากการฆ่าการประทุษร้ายกัน
- (2) เว้นจากการถือเอาของที่เขาไม่ได้ให้ เว้นจากการลัก โกง ละเมิดกรรมสิทธิ์ทำลายทรัพย์สิน
- (3) เว้นจากการประพฤติดิฉันในกาม เว้นจากการล่วงละเมิด สิ่งที่มีผู้อื่นรักใคร่หวงแหน
- (4) เว้นจากการพูดเท็จ โกหก หลอกลวง
- (5) เว้นจากน้ำเมาคือสุรา และเมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท

เว้นจากสิ่งเสพติดให้โทษ

แต่จากการศึกษาค้นคว้าและสัมภาษณ์ในการวิจัยแล้ว เศรษฐีในสมัยพุทธกาล จะมีความเคร่งครัดในการรักษาเบญจศีล โดยเฉพาะในวันธัมมัสสวนะและวันอุโบสถ มากกว่า เศรษฐีในสมัยปัจจุบัน เพราะฉะนั้น เศรษฐีในสมัยปัจจุบันควรจะมีเคร่งครัดในการรักษาเบญจศีลให้มากขึ้น เพื่อจะเป็นการส่งเสริมบารมีให้แก่ตนเอง

2 ข้อเสนอแนะต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

2.1 บริษัทหรือห้างร้านที่มีชื่อเสียง ควรจะให้การส่งเสริมและเผยแพร่ผลงานวิจัยด้านนี้ให้แพร่หลายขึ้น เพื่อเป็นประโยชน์ในการวิจัยและการศึกษาเรียนรู้ของนักศึกษาและผู้ที่เกี่ยวข้อง และถือว่าการประกาศพระพุทธรูปศาสนาอีกทางหนึ่ง

2.2 วัดและสถานศึกษาทุกแห่ง ควรให้การส่งเสริมและเผยแพร่ผลงานวิจัยด้านนี้ให้แพร่หลายด้วย เพื่อให้พระภิกษุ สามเณร นักเรียน นักศึกษา และผู้ที่เกี่ยวข้องได้ศึกษาและนำไปเป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติต่อไป

2.3 เศรษฐีเจ้าของธุรกิจที่มีชื่อเสียง ที่ต้องการให้มีการศึกษาวิจัยในเรื่องทำนองเดียวกันนี้ ควรจะให้การสนับสนุนช่วยเหลือทั้งด้านข้อมูล และทุนในการศึกษาวิจัย เพื่อเป็นการสร้างขวัญและกำลังใจแก่ผู้วิจัยอีกช่องทางหนึ่ง

3 ข้อเสนอแนะในการศึกษาวิจัยครั้งต่อไป

3.1 ควรศึกษาถึงเหตุปัจจัยให้เป็นเศรษฐีตามแนวทางพระพุทธศาสนา

3.2 ควรศึกษาเหตุปัจจัยให้เชื่อมโยงจากความเป็นเศรษฐีตามแนวทางพระพุทธศาสนา

3.3 ควรศึกษาเปรียบเทียบบทบาทและคุณธรรมที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาระหว่างเศรษฐีฝ่ายชายและเศรษฐีฝ่ายหญิงที่มีชื่อเสียงในสมัยปัจจุบัน เพื่อต้องการให้ทราบว่าฝ่ายใดจะมีบทบาทและคุณธรรมในด้านพระพุทธศาสนามากกว่ากัน